

R U N A.

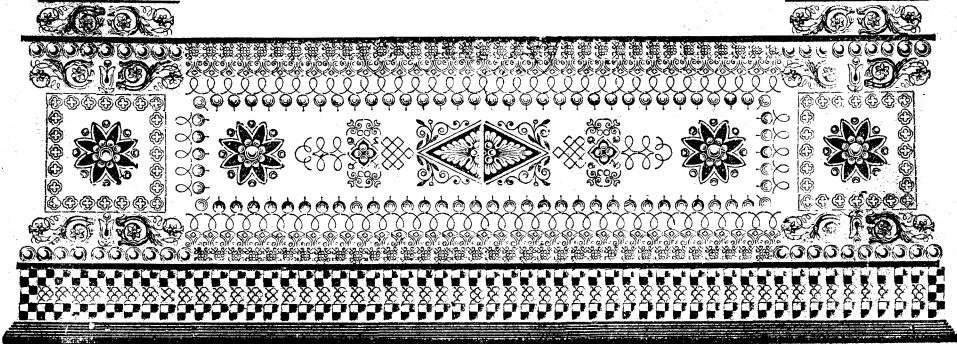
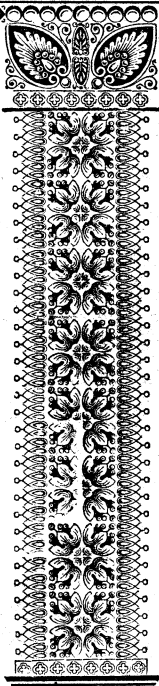
Eu Skrift

FÖR

FÄDERNESLANDETS FORNVÄNNER,

UTGIFVEN AF

Richard Dybeck.

R U N A.

En Skrift

FÖR

FÄDERNESLANDETS FORNVÄNNER,

utgifven

AF

RICHARD DYBECK.

— — — — —
Första Häftet.
— — — — —

STOCKHOLM, 1842.

P. A. NORSTEDT & SÖNER, Kongl. Boktryckare.

F ö r o r d.

Se tidens vishet åt legenden ler
Och tvifflarns fötter på relikens trampa.
Jag vördar, Forntids Minnen! ännu Er,
Och tänder åter Er förtärda lampa.

TEGNÉR.

*A*t de ämnen, hvilka äro föremål för närvarande skrift, egnades i fäderneslandet för tvenne århundraden sedan en prisvärd upmärksamhet. Det var sedan Reformationen, och med den, samhället vunnit stadga, som Svenskarne, åter blefne ett folk, gingo att söka sin barndom upp. Ett Riddartåg i forskningens verld, som omsider fått en Sagas anseende i våra häfder under det att den fullmogna likgiltigheten för allt framfaret lemnat bragderna åt glömskan. Det är sant: man skulle kunna tillägga åtminstone en del af dessa första forskningsvärf egenskaper af äfventyr, och såmedelst, i större eller mindre mohn, betaga dem tillförlitlighet, men det är lika visst att en allvarligare granskning finner i dem sanningar nog. En stor sanning genomgår dem ock alla. Den heter kärlek till fäderneslandet. Deri ha väl vi sagan.

Om fornforskningens öde i landet under seduare tider är således litet att säga. En vacker del af våra Folkvisor är samlad och utgifven, och detta är väl icke allt, ty en Sjöborgs, en Liljegrens, en Brunii, en Wallmans förtjenster i ämnen, som röra vår forntid hvarken kunna eller böra lemnas utan afseende; men företeelsen af någre få mäns sträfvanden emot en vidrig tidsanda blottar endast vetenskapens vanhelgd. Andra hafva gått till doms med gamla efterrättelser och på Svensk forntid lämpat fremmande åsigter — ett sätt att fornforska, hvilket, lindrigast sagdt, man aldrig för sent finner.

I Sveriges skogar och på dess engder äro minnesmärken till, hvilka ännu icke kommit under forskares ögon; gå sägner, ljuda sånger — ord och toner ur en djup forntid — de der hittills funnit genljud endast i vilda bergen eller i ensliga bergvandrades bröst. Och der äro minnen af dessa slag, hvilkas tillvaro gamla efterrättelser gifva vid handen, men om hvilka i öfrigt saknas kännedom.

Då nu detta är förhållandet, lärer väl ingen sann Fosterlandsvän bestrida, att ju alla dessa öfverlemningar — vedermälen af förgångna tidens storhet — hvilkas bevarande i deras ursprungliga skick, man i allmänhet lättsinnigt åsidosatt, förtjena att räddas från den glömska, hvare de så oförtjent råkat.

Häri ligger närvarande skrifts hufvudsakliga syftemål.

Utgifvaren hade önskat att en skickligare tagit sig saken an. Han utbeder sig öfverseende med arbetets många brister, främst i afseende å föredraget, hvilket, så vidt det härleder sig från honom, näppeligen lärer undgå att rätt tydligt röja Lärningen. Han dristar hoppas att arbetets fortsättning, åtminstone i detta hänseende, bättre skall tillfredsställa billiga fordringar. — I öfritt hembäres dem, hvilka på ett eller annat sätt gynnat företaget, en uppriktig tacksägelse. För begagnandet af Kongl. Bibliothekets dyrbara samlingar har utgifvaren att tacka Herr Bibliothekarien Arwidsson, hvars utmärkta förtjenster, vitsordade af Nordens störste Fornforskare Finn Magnusen, äro öfver utgifvarens loford. Hr Ingenieuren O. Kruse har varit behjelpig vid granskning för ändamålet af åtskillige Kongl. Landtmäteri-Contorets Samlingar. Någre vänner i Norrland, Dalarna, Östergöthland, Skåne och andra Landskap hafva antingen lemnat bidrag eller gifvit löfte om sådana, bland hvilka bidrag serskildt kunna nämnas några erhållna, utmärkt sköna Folkvisor med melodier från Norrland, hvilka snart skola allmängöras. Utgifvaren, sjelf ägare af icke obetydliga samlingar, ser sig sålunda i stånd, att i medlet af Junii månad, kunna lemna ett nytt häfte af verket, vida rikhaltigare än förevarande.

Stockholm i Februari 1842.

Utgifvaren.

Antiquariska Utvandringar i Westmanland.

1.

Från den bergsträckning, hvilken, utgående i sydostlig riktning från Dalfjellen, skiljer Westmanland och Dalarne, utsträcker sig mot Mälaren, under oaflåten sluttning, landskapet Westmanland. Landet antager, i följd af detta läge mellan fjell och sjö, skiljaktiga skaplynnen, i den mohn det närmar sig nordlig eller sydlig gräns, nemligen af skogsbygd och af strandbygd. Den förre träder Mälaren närmare, ju längre ner bergen sträcka sig, och den sednare, utgörande "den härliga sädesbygden," är, med undantag af södra delen af Landskapet i öster, att anse, icke såsom ett "slättland," utan fasthellre såsom en dälldrakt, hvars sänkning ar icke sällan medföra Mälare-strandens växtlighet in i sjelfva skogsbygden, under det att dennes växtlif, å de mellan dälдерne varande, likrigtade höjdsträckningarne, fortgår intill Mälarevattnet.

Det är på dessa höjdsträckningar man har att söka det "grafvarnes land," som skall utmärka Sveriges gamla bygd. Men der minnen af döden äro till, träffas alltid sådane, äfven af lifvet. Den gamle Nordboen äfventyrade i Öster och Vesterled. Vid *hemmet* låg hans graf, och ligger der gerna än.

Man har uppgifvit att Westmanland erhållit sin befolkning, först vid den tid, på hvilken det förekommer såsom Hundari (Härad), Fylke, eller Folkland, samt att denna befolkning utgjorts af nybyggare från det gamla Fjädrundaland; det vill med andra ord säga: man har velat på en gång befolka Landskapet, uppgå dess rågång och uppnämma det.

Uppgiften har betänkligheter, de der växa i den mohn man vid öfvervägandet af frågan afser andre vittnesbörd, än dem, hvilka de ofta dunkla och orediga häfderne hafva att erbjuda. Mälare-länderna, i anseende till det farbara vattnet lika tillgänglige, hafva troligen samtidigt erhållit sine första innebyggare, ehuru sedermera, af skäl, hvilka innefatta de första dragen af vår historia, odlingen utgått från Upländerne, samt utbredt sig i den ordning man antagit för Landskapernas befolkning. De gamla borgarna, så talrika i alla dessa Landskap, och måhända oftast förekommande i Westmanland, hänvisa på en tid, då samhället låg — icke i Staten, men inom Ringmuren. Då vidare i betraktande tagas de sägner, hvilka, mer eller mindre tydligt, angifva Landskapernas äldste innebyggare, såsom oberoende af hvarandra, torde, med fästadt afseende tillika på den anvisning för befolkningens fortgång, hvilken fornminnenas utsträckning

erbjuder, kunna antagas, att *Mälareländernas* första innevånare måhända samtidigt brutit bygd från sjön. — Vi återkomme, efter fulländad vandring, till ämnet.

Odensvi, Svedvi, Sura (fordom Thuramarken kallad) med flere trakter i Westmanland, äro ställen, hvilka ganska tidigt varit bebodda. Vi ställe färden till en af desse.

Odensvi.

Om, såsom man förmodat, det "lilla Huus aff graasteen," hvilket, efter hvad på 1500-talet "lyckt syntes," Biskop Egisslus låtit bygga, men, som något sednare ansågs vara en af bemålde Egisslus verkstald "utvidgning och tillökning af en ännu mindre byggnad, emedan man kunde grant se uppå muren af kyrkan, att hon i förstone varit mindre," utgjort en del af eller grunden till en Odins helgedom, skall man svårligen kunna bestämma. Visst är, att hvad ännu återstår af den äldsta grundmuren röjer en ganska hög ålder. — Vi tvifle likväl att hedniska helgedomar efter sagornas förstånd funnits i nordnen, och hänvise derföre till en, några famnar norr om kyrkan förekommande, numera djupt sjunken krets af tätt vid hvarandra liggande, ofvanpå platta stenar, såsom en lemning, den der bättre svarar emot vår föreställning om ett minne af ifrågavarande art. Stensättningen, hvars omkrets och tvärdrag numera icke kunna bestämmas, genomskäres af bogårdsmuren. En del af densamma är således belägen inom sjelfva kyrkogården, samt den andra uti en derintill gränsande tomt, hvarest dessutom förekomma, jemte en förträfflig källa, flere mindre ättekullar, i hvilka, tid efter annan, vanliga graflemningar äro funne.

Skulle åter icke eller detta minne, hvilket likväl just för dess uppgifna läge måste anses hafva stått i intet förhållande till stället såsom en Christelig Helgedom, främja den slutsats, till hvilken, med ledning af namnet Odensvi, man billigtvis önskar komma, återstår väl endast, att med någre, härledda namnet från ofvanbemålde Egisslus, hvilken ock är kallad Othgisslus, samt finnes hafva utvidgat både församlingen och dess kyrka, i hvilken han ock ligger begrafven. Härvid förekommer likväl, att, såsom en tillförlitlig häf-detecknare upplyser, "hans rätta namn var *Egisslus*, såsom han sig sjelf alltid skrifver," till och med i handlingar uti hvilka namnet *Odensvi* förekommer, samt, att den ostridiga bemärkelsen af ordet *ve* eller *vi* har intet att skaffa med Egisslus, ej mindre, än äfven, att församlingen bevisligen tillvarit före Egisslus. — Härledning af namnet Odensvi är i en kyrkohandling af år 1681, visligen "lemnad andras omdöhme," sedan man i en annan handling från samma tid gifvit vid handen, att "uthi Odenswij Försambling finnas inga antiqviteter."

Vi gå nu att kasta en blick på de närliggande trakterne och deras fornminnen. Måhända bringa någre af de sednare ljus i saken.

Der ligger för våra ögon en täck engd, i södern slutande sig mellan Bellsta- och Ärla-bergen, samt fortgående vidare, jemte Odensvi-ån, till Köping och Mälaren. Från nordnen komma skogarne inpå, och däliden är i öfrigt omsluten af berg. Så reser sig sydost från kyrkan, Kindberget*), kring roten be-

*) "Kind betyder i gamla språket Domaresäte." — Ennes, om Finnheten, p. 35.

kransadt af en täck granskog. Å en slät plan på norra delen af berget, träffas en stensättning, bestående af sju, i halfrund kring en större sten af två alnars höjd, lagde, klumpbildade stenar. Fornminnet, beskuggadt af resliga furor, bär namn af Domaresäte, och man säger att en jette bor i berget. På östra samt södra sluttningarne förekomma ättekullar och stensättningar — mer eller mindre skadade. I södern ligger Arlaberget — mörkt och ännu i denna stund fruktadt, såsom ett tillhåll för en ond ande, den der, serdeles Walborgmässonätterne skall visa sig, nu under skepnaden af en bister käring, nu åter såsom en orm, stor nog att kunna vid roten omsluta hela berget. Om det leda trollet, jemte det i kindberget, hvilka båda sägas hafva "dragit sig undan" — man vet icke hvarifrån — förtäljes vidare, att de, ehuru sinsemellan icke såte, hvilket de, som nattetid sett dem drabba tillsammans, tro sig kunna bevisa, likväl äflats, att med samnad hand, förmedelst sten och klippor, från sine tillhåll omkullstörta kyrkan. Den i trakten beryktade Kapellans-stenen skall på detta sätt blifvit slungad "miste," och fått sitt läge norr om kyrkan. Arlaberget, utmärkt af en egen bildning, har, med undantag af en stenkrets af sex stegs tvärdrag, *jetteringen* kallad, belägen vid f. d. Ole Arpes stuga nedanför berget, inga fornlemningar, om man ej såsom sådan vill anse en mindre sträckmur i nordöstra sluttningen, men hvilken torde vara sednare tiders verk för boskapens afhållande från brådjupen.

Karlsta- (Kasta-) berget, utgående från bergskedjorna i norra skogsbygden, bildar en mur i vester kring landskapet; och den muren är fast. På den med spridda, högresliga furor beväxta bergsryggen skönjas tre väldiga rör af kullersten, utaf hvilka tvenne hafva, hvar för sig, en omkrets af 80 alnar, samt 6 till 8 alnars bibehållen sluttningshöjd. Det tredje är mindre. Å södra sluttningen af berget, norr om Brandstad, hvarest det öfvergått till en gräsbeväxt höjdsträckning, träffas, jemte någre få ättekullar och stenkretsar, ett dylikt mindre rör, till en del och på en alns afstånd omgifvet af en låg mur. I närheten äro vid grustägt funne thorviggas, dem man menar vara nedslungade med åskan, och hvilkas nytta för dem, som "råkat för ondt," allmogen har sig väl bekant. Den, hvilken äger en sådan vigg, förvarar den på det sorgfälligaste, och för öfverlättelse af en dylik kan han näppeligen förmås att emottaga ersättning. Äfven Karlsta-berget skall i fordom timma varit ett tillhåll för tvenne jettar, men huruvida de bisprungit förvandterne uti Arla- och Kindbergen i kamp emot kyrkan, förmäles icke. Sägen är, att de på sistone fallit i strid emot hvarandra, samt fått sine grafvar i rören, ur hvilka, nattetid, lågor skola uppstiga — en uppgift, som, jemte benämningarne Kasta och Brandstad, synes antyda en forntida vårdplats på Karlstaberget.

Vi begifve oss ner på engden. Öfver den svallande skörden på Arla (Ärila?) vestra gårde höjer sig en grön, mindre kulle, omgifven af en, numera föga märkbar fotkedja. Ofvanpå kullen finnes en större, nästan klotbildad, öfverst något platt, mossslupen sten, i norr och söder hvilande på tvenne kumel-bloc-kar, imellan hvilka träffas en, med trekantig spets försedd sten, hvilken säges fordom varit upprättstående på samma ställe. Vid fem alnar sydvest härifrån hvilar på ett underlag af en låg, i det närmaste förstörd stensättning, den beryktade Elfqvarnen, bestående af en flat, aflång håll, på hvilken äro att skå-

da, jemte åtskillige, med fett insmorde håll, penningar af koppar, dockor, nålar, smärre hårlockar m. m. I närheten ligger den ”jordfasta stenen,” hvilken är en vanlig skyddshäll.

Efter uppgifter, dem vi under flere år samlat, skulle vi kunna meddela åtskilligt rörande den vidskepelse, för hvilken fornminnen af denna art ännu äro föremål. Vi inskränke oss likväl till något litet af hvad vi sjelfve, *enstädes* sett.

Det var en natt i Augusti månad. Månen stod öfver skogen, och det var tyst — så tyst. På Elfvehällen låg, bland några få *trefärgade* blommor, en rykande linneklut, och en puckelryggig gumma vankade med afmätta steg deromkring. Omsider uttalade hon halfhögt, en vidlyftig besvärjelse af ett, i flere hänseenden *högst märkvärdigt* innehåll. Den var affattad på vers och uppptecknades af oss kort derefter. Vi förtige hvad i öfrigt föreföll. Den gamla, hvilken först efter slutadt värf varsnade oss, blef häpen och afhöll sig noga från samtal, hvilket lärer vara ett bland vilkoren för en lyckosam utgång af slika ärender. Af det hela kunde vi sluta, att gumman (T—n), efter uppdrag af någon vanärad flicka i bygden, begifvit sig hit för att under öfliga bruk bortläsa olyckan från henne.

Tilldragelser, af beskaffenhet som ifrågavarande, lemna intryck, för hvilka ord svårligen finnas.

På något afstånd från fornminnet uppväller med stark och klar åder, Arla-källan — en mötesplats under vissa högtidsqvällar sedan långliga tider tillbaka, för bygdens allmoge. Källan och det närliggande minnet ha deras egen saga, hvars ordagranna lydelse är denna:

”Två gamla hjon — en gubbe med gumma gingo en afton hit att söka gods. Ankomne i närheten af källan, begynner gubben att gräfvä och finner snart en kittel af guld, försedd med tvenne öron, eller handtag, och der till fylld med guldmynt. Redan äro de i begrepp att uppdraga det kostbara fyndet, då, i samma handvändning, en pyssling (andre säga, en höna) med en halmkarfve, låter se sig. Gumman — som aldrig kunde tiga — tillspörjer pysslingen, sägande: ”hvart drar du?” Pysslingen: ”bort.” Gumman: ”det kan du intet illa!” Men detta begabberi har den påföljd, att både kittel, pyssling och halmkarfve i ögonblicket försvinna; och finner i häpenheten äfven gumman rådligast, att sjelf taga till fötters. Gubben deremot, som qvarstannat, begynner å nyo att gräfvä, och vid det han för andra gången upptäcker kitteln, visar sig en *half-flüdd* tjur. Snart äro dures båda horn af den armstarke mannen omfattade; nattens stunder förgå, och vid morgonens första ljusning öfver skogen, är tjuren försvunnen, och det gyllene kärilet ligger i den gamles händer.”

Vi förfoge oss norrut, jemte den buktiga, under lummiga alar sorlande Odensvi ån, till norra gärdet på Kyrkoherde-boställets ägor, der, ännu närmare kyrkan, åter en Elfqvarn är att se. Denna, som består af en stor, jordfast sten med två deruti ingrafne fördjupningar, är för länge sedan kommen ur bruk, ehuruval äfven här en mängd, af tiden angripne kopparpennningar, nålar o. d. utvisa ställets fordna betydelse.

Kring kyrkan, på afstånd af 30 till 60 famnar, sluter sig en halfkrets, från s. v. till n. o., genom Skallbacken, Kapellansgärdet, Arlings- (icke Arla-)

berget och norra gärdet, af ätthögar, grafkullar och stensättningar, och äfven inom kretsen varsnas här och der enstaka ättekullar, såsom de redan nämnde, i Kapellanstomten. De märkligaste högarne i denna krets äro de i Skallbacken, af hvilka den största, vid hvars södra sida, en mindre finnes fogad, har sextio alnars omkrets vid jordytan, samt sju alnars sluttningshöjd. Högen är ofvanpå platt, och kan således hafva varit Tingshög. Den vidfogade är mindre, så till höjd, som till omkrets, och mycket skadad. Af de kringliggande ättekullarne och stensättningarne äro, i sednare tider, en och annan undersökt. Uti en af de förre, försedd med en mindre bautasten, fanns, på fem qvarters djup, en urna af bränd lera, innehållande, jemte ben och fin aska, förrostade jernstycken, deribland flere jern-naglar. Urnan, hvilken vid upphämtningen sönderföll, hade utseende af en vanlig blomsterkruka, och var 9 tum kring öfre kanten, samt ett qvarter hög. En half aln djupare i samma kulle träffades, bland en myckenhet kohl och ben, en svartgrå, grofbildad, nästan förbränd större urna, och i densamma, två mindre, ergskadade rör af koppar. En stenkrets af sex fots tvärdrag innehöll på en aln djup, en ovanligt liten oskadad urna, stående med nedvänd öppning, på en flat, nästan fyrkantig håll med märken efter bränning. Urnan inneslöt fin aska och ett brunt, hartsartadt, välluktande ämne i större och mindre stycken. Marken häromkring är kohlblandad mylla, mängd med stycken af urnor och ben. De grönskande kullarne, tillförene beskuggade af resliga tallar, ligga nu likasom i en hädd af unga, ljusgröna björkar. Det säges: när vinden går deröfver, så hviska de. Man vet icke hvad. —

Från Brandsta, utefter norra skogsranden intill Tengsta (den åldriga Vermdö-gummans födelseställe) sträcker sig en yttre krets af grafminnen, hvilken i öster och söder, likasom motsvaras af en sådan, löpande förbi Heggsta, Kindberget och Bellstad. De fleste kullarne i denna krets äro oansenlige, så att den uppgifne sträckningen, här och der kan finnas, endast genom gräfning i den med graflemningar mängda jorden. En af de märkligare förekommer vid Skalltorpet. Den är ofvanpå försedd med en flat håll, samt omgifven af stenkretsar. Vid gräfning i högen äro funne: en urna jemte stycken af sådane, en del af ett förrostadt svärd, en knif och en kam — den sednare af ben — samt dessutom flere otydliga lemningar af jern och ett mindre stycke koppar.

I nordnen, på föga afstånd från kyrkan ligger Stålberget. På dess spets finne vi lemningar efter en borg — oansenlig i jämförelse med andre sådane i granskapet, men med ett förträffligt läge. Fästet är fyrhörnigt, men platsen, i söder skyddad, förnämligast af bergets otillgänglighet. Genom norra muren löper den enda ingången. Utanverken äro flerfaldige. Den inre murens omkrets uppgår till 400 alnar. Dess egna sammansättning förtjenar uppmärksamhet.

Härifrån kunna vi nu öfverblicka den trakt vi genomvandrat. Ett nordiskt landskap! Odensvi-dalen med sina lummiga flockar af alar; en mörk tallskog, som här och der gifver sig utför de gräsgröna branterne; den sorlande ån, bergen i södern och vågorna i fjerran.

Högskullen, ett af de största bergen i orten, ligger i den angränsande norra skogen. Landtmannen, hvilken Pingstmorgonen, i glädjen öfver vårens ankomst vill se sjelfva solen dansa, vandrar hit. Och han ser hvad han tror.

Vi drage vidare norrut till Gertrudsbäcken på Nogsta ägor, och sedan vi fagnat oss åt skogsblomstren och de spräckliga alger, af hvilka dess bräddar rikt beprydas, lyssne vi till följande sägen:

”En bonde med sin hustru i Huggsta hade en Sön- eller högtidsdag varit i kyrkan och något tidigare än grannarne derifrån hemgått. På vägen hade de råkat i en så häftig träta, att mannen slog ihjäl hustrun vid en bäck, som skulle öfvergås ungefär på halfva vägen. När de efterkommande grannarne funno hvad skett var, gingo de in till mannen, som, redan hemkommen, satt vid bordet med en rund smörklipp, en limpa och en ost framför sig, och då de ville öfvertyga honom, att ingen annan än han begått mordet, svarade han, att förr skulle smöret, brödet och osten, som de sågo, förvandlas till sten, än han vore skyldig till anklagelsen; och straxt skedde förvandlingen; mannen bekände sitt brott och stenarne, som förut varit smör, bröd och ost förvarades i Döpelse-funten. Hustrun hette *Gertrud*, och derefter blef bäcken, der mordet skedde, kallad Gertrudsbäck, och heter så ännu i dag.”

Bäcken gömmer sig snart i djupa skogen. En fjerdingväg härifrån i Stulstaskogen sorlar han vid foten af en bergshöjd, på hvilken vi finne ett minne, som väl förtjenar några ord.

På nämnde berg höjer sig bland grofstammige furor, *Kämpamuren* — ett fäste, som ännu i dag kan gifva ett begrepp om det *stora* i förgångna tider. Borgen, som i alla afseenden är den största i orten och sannolikt, äfven i Sverike, utgöres af en enkel, fullständig ringmur af omkring 600 alnars omkrets, räknadt efter midten af muren, hvilken flerstädes äger lodrät höjd af 5—10—13 till 14½ alnar, samt 30 alnars slutningshöjd. Af de tvenne, i norr och söder varande ingångarne, belägne på 42 famnars afstånd från hvarandra, följer den norra till några famnar, murens sträckning, hvaremot den södra tvärt afskär den, hvarföre ock här några utanverk blifvit anbringade, helst fästet på denna sidan minst kunnat anses skyddadt af bergets otillgänglighet. Inom den med moss, här och der öfverdragne muren, växer bland spridda, större stenar, grof skog. Äfven här förtjenar stenarnes sammanfogning en synnerlig uppmärksamhet. Allt är fast och storartadt. Vid inre sidan af östra muren anvises af folket i orten, ett hvälfdt rum af några alnars bibehållet djup, och man menar, att skatter ligga härstädes förvarade. Sägen är denna: Den som nedstiger i öppningen, hvilket bör ske nattetid och vid ett tillfälligt besök (”oförvarandes”), får snart se en jernport, men så hårdt tillsluten att den icke ens kan bändas upp. För långliga tider tillbaka har man kunnat glänta på porten, då man innanför densamma fått syn på skatterne. Ännu för några år sedan skall en nyckel af guld qvarsetat i porten, då, vid midnatts timma, en flicka tog den bort, och gömde den i sin barm. Men vid det hon drog dädan, *såg hon tillbaka*, och nyckelen försvann. Flickan, som varit Söndagsbarn, skall från den stunden tynat af, och redan i älderns blomman sett sin sista dag.

Borgens uppkomst tillskrifves af de kringboende, ”kämpar eller jettar, som i första världens tider honom opmurat och derinne bodt; ty menniskio-

krafter tycka de icke likt vara hafva spiset till en sådan grufvelig byggnad." (Grau, om Vestm.) *).

Om dessa jettar med ögon, "flammande som julfloss," vet man mycket att säga. Sällan — heter det — höllo de fred. Slogos och dräpte hvarandra immerfort. Två gånger kunde jetten få lifvet åter. Aflifvades han ännu en gång, var det ute med honom, och skogen skalf vid hans dödssuck. Men jetteqvinnorna suto under träden och greto. "Så var det ödelagdt".

Eljest gå här ock sägner om en förtrollad Konungsman. Någre mena att han haft sitt tillhåll inom Ringmuren. Andre mena annat.

"En Riddersman hade en dag uppfångat i skogen, ett djur, hvars like ingen sett. Djuret, som var helt och hållet öfverväxt af mossor, blef förvaradt i ett Torn. Riddersmannens unge son leker boll vid tornet, och den fångne blifver med dennes hjälp lös, samt flyr till skogs. Riddaren, härom under rättad, befäller i vredesmode sine tjänare att i den närbelägne skogen aflifva gossen, samt att till tecken, att de fullgjort uppdraget, vid hemkomsten uppte barnets hjerta. Tjenarne, utkomne i skogen, röras af den olyckliges jemmer, lemna honom åt sitt öde, samt uppvisa vid hemkomsten för Riddersmannen, hjertat af ett kid, det de dödat, hvilket denne tror vara sonens. Barnet far vill i skogen; möter omsider den befriade och far med honom in i berget. Förgå så några år. Nu går bud öfver landet, att Konungsdottern skall taga sig gemål. Eho, som förmår rida upp på det berg hvarifrån hon en dag vill visa sig, skall bli hennes man och Konung öfver landet. Riddaresonen rider åstad, sedan han af den befriade erhållit häst och skrud. Vid bergets fot står en väldig Riddareskara, och derofvan sitter Konungadottern, skön och höfvisk. Täflingen begynnes. Snart har Riddaren hunnit midten af berget, då han träffas af en lans, kastad nedifrån; men han fortsätter ridten, och står ändteligen framför den sköna, hvilken, seende blod strömma från hans sida, räcker honom en silkesduk, med hvilken såret förbindes. Priset är vunnet och det stundar till bröllop. Den gamle vill vara med, så stygg han ser ut, men begär likväl plats, endast under bordet, samt utbeder sig, räckande Riddaren ett rostigt svärd, att då den aflidne Konungens skål drickes, varda berörd med svärdet. Så sker, och till allas förvåning reser sig upp den gamle Konungen, hvilken man trott vara bergtagen. Nu blir buller och bång. De unga två lägga hand i hand, och Konungen sjelf välsignar dem.

*) På en, år 1668, öfver Odensvi Socken upprättad Charta, hvilken förvaras i K. Landtmäteri-Contoiret, finnes å "Kiämpebärgen" på Stulsta ägor, Ringmuren icke otydligt utmärkt, äfvensom på en Charta öfver Socknen af år 1697, tvenne berg, under benämning *Kämpeberg*, äro utsatte, det ena der Ringmuren är belägen, samt det andra, omkring $\frac{1}{4}$ fjerdingväg nv. derifrån, i skogen. Den förstnämnda Chartan upptager äfven en bäck, hvilken på föga afstånd från Odensvi ån flyter ur "Gertrukälla."

Här torde icke olämpligen kunna anföras 7:de §. af 1688 års "Instruction hvar efter Landtmätare igiemehn sig skola hafva att regulera och rätta."

"Alle gamla Monumenta, som äre ätthögar och griffter rudera af gamla Städer, Slott och Kyrkior, samt Runsteenar, som äre uppsatte, eller ruunor i stora berg inhuggne, i kyrkior och andre muhrar inmuhrad, eller i steenbroor nederlagde, måste af Landtmätarne annoteras."

Sagan i dess närvarande skick kan icke tillhöra borgen. Vi hafva utlemnat blomstren, dem allmogen vet att inströ i den. Äfven följande, måhända äldre sagoqväde, hänför skogsbyggaren till ifrågavarande minne.

Vallflickan går i skogen och sjunger:

Tus, Tus, mina får;
lika många, som i går.
Fåren små,
mina två;
men jag är så glad ändå.

Vid det hon så sjunger, är hon i rövarens händer och bortföres till tornet. Här visar hon ståndaktighet i pröfningens stund; hotas derföre med döden, och bortföres till *blodkammaren*. Ute står brodren och vill lösa hennes lif, samt tillfrågas af rövaren hvarmed han vill lösa.

Far han ger dig ädel sten,
hvar han kommer öfver he'n.

Rövaren lofvar att uppskjuta afrättningen en timma. Redan är den förgången och den bäfvande flickan utbrister:

Ser du ingen komma än?

(*Brodren:*)

Ingen, ingen ser jag än.

(*Flickan:*)

Hvem är det, som talar då?

(*Brodren:*)

Det är lammen, dina små.

Vid dessa ord faller flickan i gråt. Rövaren lyftar sin bila. Ännu ett matt rop af den arma:

Ser du ingen komma än?

(*Brodren:*)

Ingen, ingen ser jag än.

Men vid dessa ord får Rövaren af den, honom ovetande, ankomne fadren, sin bane, och flickan befrias.

Vi önskade, att till dessa lägga sagan om *Ole Lur* — ett äfventyr af ägta nordiskt gry, och ännu flere ur denna skogsbygd; men vallhornens toner genomgripa rymden, och det sjunger i skogen! Sånger, säge vi, efter ord tyckas här icke mycket komma i fråga. *Tonen* är allt och nog. En verld i hvarje. De hemska tilldragelser, hvilka menas hafva i förgångna tider försiggått inom Ringmuren, gå nu genom sångerna, de der äro såsom sorgespel af toner. Hur underbart, att menniskan i sitt enklaste tillstånd behöfver något så utsägligt skönt!

Folkvisan har hos sednare skriftställare erhållit ett välförtjent loford, och hon har vunnit inträde i "Salongerna" — ofta så utstyrd, att till och med de tonlärde (de utgöra numera, som man vet, en dryg skock), funnit henne "kuriös nog," fast något tungsam.

Vi inlåte oss icke här i ämnet. Några anmärkningar rörande hennes förnedrings- och upphöjsetillstånd, skola icke länge uteblifva. Vi ämne dervid kasta en blick, äfven på nyare tiders sångdikter.

Med

Med undantag af ett större stenrör på ett berg å utmarken till Köhlsta by, der tvenne jettar sägas hafva kämpat, fallit och fått sine grafvar, samt en stensättning i skogen vid Köhlsta qvarn, om hvilken saknas efterrättelse, förekomma här icke vidare någre fornlemningar. En mängd sjöar (grytar) glimma under slokgranarne. Linæan betäcker marken och sprider en fin lukt. Här och der träffas den enblommiga pyrolan, utricularier, parnassier, arnikan och droseran, hvilken sistnämnde icke nämnes visa sin blomma mer än en stund om dagen. — Hur mången ros förblommar icke osedd här!

Sedan vi en stund rastat i skogens svalka, draga vi söderut genom Huggsta och Häggstaskogarne, i hvilken sistnämnde är att se en bergshåla, *Jette-* eller *Tjufsten* kallad, till Rocklunda by, på 1650-talet kallad Röklund, och ännu i dagligt tal Röklunda, omgifven af grafhögar, vid hvilka äro funne thorviggjar eller stridshamrar, deribland en med fyra spetsar, samt vidare till Hagby, som år 1400 nämndes Hagaby och ägdes af Mats Jönsson och dess hustru Cecilia, der vi finna ättehögar med prydliga fotkedjor och stensättningar till ännu större antal. Här vidtager en sänkning, omgifven af höjder, på hvilka vi icke skola sakna fornminnen. Vi tage till en början vägen till Kumla. På en brant klippa öster om byn ses en ättekulle, hvilken intager klippans hela öfre del, och på en mindre plan å östra slutningen, några steg från kullen, en stenkrets af fyra fots tvärdrag. Klippan äger å motstående sidan emot sänkningsen, en betydlig, nästan lodrät höjd. I granskapet finnas flere stenrör (kumel), af hvilka ett är sammanfördt kring en större, klumpbildad sten, samt stensatte ättekullar, hvilka funnits innehålla aska, ben och förmultnade urnor. På något afstånd härifrån i sydost träffas en aflång, kretsig stensättning af 24 alnars längd i öster och vester, 14 alnars bredd och öfver 50 alnars omkrets. Kretsen utgöres af 16 klumpbildade kullerstenar, på olika afstånd från hvarandra — 2, 3 eller 4 tillsammans. Stället har måhända varit en Tingsplats, Envigesplats, eller någon dylik, hvarom andre måge döma. Någon sägen rörande minnesmärkets betydelse höres icke. Här intill sträcka sig Källsta ägor; men som dessa, jemte Kastena-området, denna gång ligga ur vår väg, förtälje vi nu intet om de minnen hvilka de innesluta, utan drage vesterut, öfver sänkningsen, i hvilken vi, bland andre Mälareväxter finne den gula Svärdsililjan (*Iris pseudacorus*), enstädes Säfjablommen kallad, till Rystaskogen, hvarest på det såkallade Jetteberget är att se ett stenrör af bibehållen $3\frac{1}{2}$ alnars lodrät höjd och 140 alnars omkrets. I rörets fördjupning växer en gammal tall. Skogen här omkring är mycket medtagen. Endast här och der träffas en fura. *Tallen skall stå kvar*, heter det, *att jetten må ha tak öfver hufvudet*. Nedanför höjdsträckningen ligga Vreta och Vista byar. Vid den förstnämnde höjer sig en större ättehög, och mellan byarne, bland spridda, mindre rör och stenkretsar, deribland en med fyllning och en, tre kvarter hög midtsten, finnas tre minnesmärken af nästan enahanda utseende. Det, till hvilket vi först anlände, beläget nära Vreta, består af en jordfast, nästan fyrkantig, ofvanpå flat sten af en alns höjd, en alns bredd och $1\frac{1}{2}$ alns längd, med en från den ena långsidans båda ändar, mot öster utgående, kretsig stensättning, liknande en förgård eller bana. Denna krets, som utgöres af sex, på $\frac{1}{2}$ alns afstånd från

hvarandra liggande klumpstenar, innesluter sex mindre stenar, utgående i tvenne $\frac{3}{4}$ alns långa rader från södra delen af den större stenens långsida, men hvilka icke sträcka sig till kretsen. Fornminnet är beläget på en med buskar och mindre träd bevuxen grästäck. — Närmare Vista, på en obetydlig höjdsträckning nordost från byn, finne vi ett dylikt minnesmärke. Höjden på hvilken detta är beläget omslutes af en nästan fullständig, aflång, kretsig mursträcka af tre fots bredd och 1 kvarters till $\frac{1}{4}$ alns höjd, efter storleken af de stenar, utaf hvilka det är sammanfördt. Fornminnet, beläget på föga afstånd från murens östra långkrets, utgöres af en större, jordfast, ofvanpå flat sten, $1\frac{1}{2}$ aln hög, 1 aln bred och $2\frac{1}{2}$ alnar lång, med en kring densamma varande mindre krets af invid hvarandra lagde klumpstenar. Kretsen är ofullständig. Det tredje finnes i närheten af Vista, vester ut från byn, och är af enahanda utseende med det närmast Vreta belägne. Sålunda förekommer här en jordfast, nära två alnar hög, ofvanpå flat sten, från ändarne af hvilkens långsidor utlöper mot öster, en, af fem sammanlagde, större kullerstenar bestående krets, slutande sig i en spets nära tre alnar från den större stenen. Detta väl bibehållna fornminne, öfver hvilket mörka granar hvälfva sig, erbjuder en skön anblick. I närheten finnas fyllda kretsar med midtstenar, smärre rör och grafkullar. — Namnet Vistad antyder en forntida helgedom *). Allmogen tror att onde andar hafva sine tillhåll i kretsarne, hvarföre få taga sig det oråd före, att nattetid beträda dem. Sedan långliga tider tillbaka skall en korp uppehållit sig här, af hvilken den närliggande "Fogelhällen," på hvilken finnes en större, fylld stenkrets af åtta alnars tvärdrag, säges fått sitt namn.

"Vid Vistad har varit sju stycken skansar," säger Grau. Af dem återstår nu litet eller intet. Gamle afskedade Soldaten Vis utvisar dem dock alla vid det så kallade Krok-kärret. En af dem kallar han *Ringborgen*, och menar att den varit förträfflig för sin tid. Så skall ock far hans i listiden menat. De öfrige minnena i trakten utgifver han för "gamla märken från hedetiderna — otyg, hvilket ingen bör komma vid." Virket, som här fälles skall, antändt, åstadkomma ett olideligt os. Gubben förmäler i öfrigt, att då han understundom varit sysselsatt, att härstädes fälla skog, har någon gång, vid det han satt yxan till roten, stammen oförmodadt dragit sig undan, då, i hans förskräckelse, det förekommit honom, som hade det, hvare han ämnat hugga, utgjort benet af en gast **).

Vester ut ligger Holmby. Äfven här finnas spridda grafkullar och kretsar. I en af de sednare fanns för några år sedan en rostig kula af jern, af två tums tvärdrag, försedd med ögla, och vid plöjning har man här träffat thorviggas. — På ett berg mellan Holmby och Odensvi ån, hvilken vi nu återse, har Grau funnit en gammal borg, och ännu i dag tror man sig här finna en sådan. Lemningarne äro likväl otydliga. Ett större, vidt utbreddt rör är nu allt hvad som återstår. Salan ***) kallar det Diäknemuren, och uppgifver efter en sägen, att "diäknar skola der, i förtijden ihjälslagne vara †)." På slutningen

*) Enligt Finn Magnusen betyder ordet *vi* ursprungligen *eld*. Ställen med denna benämning finnas i alla Nordiska länder. På ön Lewis i Skottland förekomma, enligt Jamieson, gamla offerställen, under benämning *Ui*.

) Uppgiften är i Westmanlands skogsbygd allmän. *) I ett Msc. af år 1667.

†) Berget kallas Diäknaberget, måhända af *biakn*, *biagn* = hofman, krigsman.

mellan berget och ån finnas tvenne ättekullar, och i den angränsande skogen skola flere sådane träffas.

Vid Hagelsberga by, belägen på fortsättningen af den bergssträckning, hvilken vi tillförene lärt känna under namnet Arlaberget, sågs ännu 1820 ett minnesmärke, hvilket i sitt slag otvifvelaktigt var det märkvärdigaste i orten, men af hvilket numera beklagligen endast en ringa del återstår. — På sjelfva ryggen af höjden, hvarifrån man äger en vidsträckt utsigt, fanns en jordfast, omkring två alnar hög, ofvanpå slät sten af sju alnars omkrets, omgifven på afstånd af omkring tre alnar af en rund murkrets. Utomkring stodo i en krets, åtta skyddsstenar af fyra till fem alnars höjd, och på den vidsträckta höjden funnos en mängd spridda sådane. Några år sednare qvarstodo ännu flere af de sistnämnde, då de, jemte ett i vestra sluttningen af höjden ännu qvarvarande, kring en flat, något lutande sten sammanfördt rör af nio alnars omkrets, aftecknades. Höjden har varit betäckt af ättekullar och stenkretsar. Uti någre af de förstnämnde äro funne "stenkistor af menniskolängd," innehållande hela, obrända menniskobon. Jorden är öfverallt mängd med lemningar efter förbrända lik, och man anvisar här äfven platsen, på hvilken en, numera förstörd "Domsten" skall funnits. Salans uppgift, att "vid Hagellsbärg finnas två långa stenar uppreste vidh een steenkulle" röjer att han icke sjelf sett stället. Möjligen kan väl härstädes äfven ett så beskaffadt minnesmärke funnits, men uppgiften, hvilken inskränker sig till det anförda, är likväl ofullständig.

Vi antaga, att i fordomtima här varit ett offerställe. Huruvida namnet Hagelsberga, eller Hagellsbärg kan gifva styrka åt vår förmodan, tilltro vi oss icke kunna afgöra. — Allmogen menar att härstädes fordom öfvats trolldom. Den stora stenen kallades *Tomtebissens stuga*. Tomten skall icke sällan låtit se sig, tillbringande aftonstunderne på sitt stugutak, ofta till dess morgonklämtningen hördes från Odensvi eller Malma, då han drog sig in i stenen. Föll någon i hans händer, hvilket stundom skall händt, var han säker att få undergå hårda prof, såsom, att krama vasslan ur gråsten, draga parlass, skaffa torrt vatten o. s. v. Ofta blef härvid Tomten sjelf lurad. Sagorne här om äro mångfalldige. — Nattetid skall man härstädes höra ett susande i luften, hvarvid kreaturen råma och hundarne skälla; än åter se en stum, blek qvinna kringvandra. Det skall icke vara rådligt att gifva sig i språk med henne. Merändels går då all bloden en till hjertat, som snart brister.

Söderut från byn på ifrågavarande höjdsträckning förekommer ett större antal ättekullar och stenkretsar, af hvilka sistnämnde, sex finnas lagde emot hvarandra i tvenne, från norr till söder löpande rader. Det gräsbeväxta mellanrummet kallas *gatan*. En af de öfrige kretsarne har på tre quarters djup funnits innehålla aska, kohl, beslag och prydnader, ett spänne och en ring, allt af jern, samt en urna och ett afbrutet svärd. Fyndet är ännu i behåll.

På föga afstånd härifrån, österut, reser sig åter en bergshöjd, hvilken, fortgående mot söder till Jemmertuna, slutar med det så kallade Nyckelberget. Å norra delen af denna höjd, midt för *Uckelsta* by i Köping socken, förekomma, jemte en ättekulle med fotkedja, tre bautastenar, en kiludd (högst sällsynte i denna trakt) och en fylld stenkrets, samt ett rör af en och en half alns höjd, med en vid dess vestra kant upprest, jemntjock, fyrkantig och ofvanpå

nästan platt bautasten af två alnars höjd *). Den störste af bautastenaerne är 3½ alnar hög, en annan tre alnar, och den tredje, till utseendet topplik, 1½ aln. Salan har härstädes anmärkt endast "en lång steen upprest som en karl."

Höjderne häromkring, hvilka alla fortgå i sträckningar söderut äro betäckte med grafminnen. Vi begifve oss öfver Raglunda ägor, norrut till Korslöth.

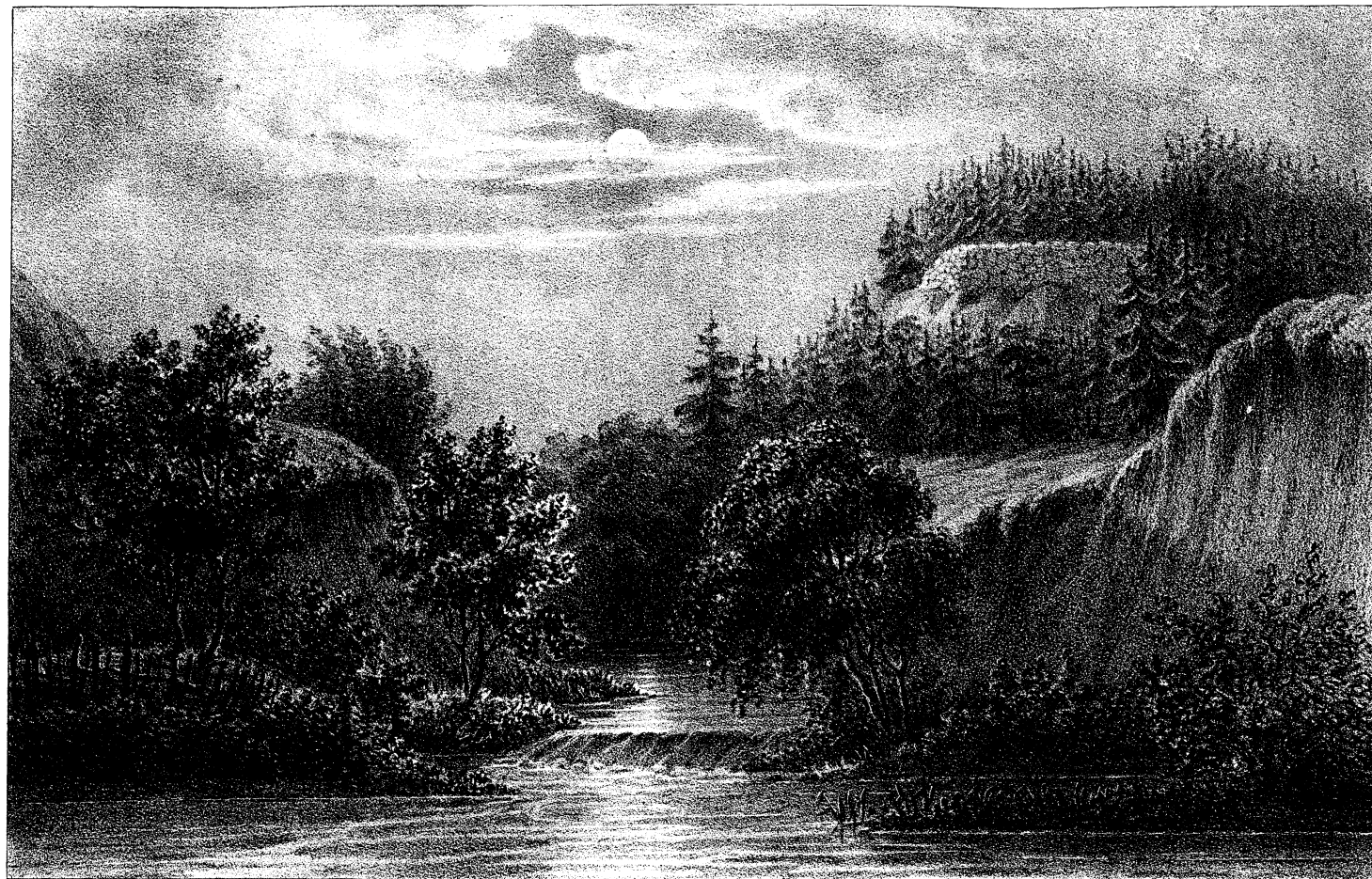
På en bergshöjd härstädes, hvarest Vahlsta ån bryter sig genom en väldig sandås, höjer sig öfver mörka granar Korslöthe Borg. — Trakten är nordiskt skön. I det lugna vattnet ofvan fallet spegla sig rika flockar af alar, och på åsen å motstående stranden, i skuggan af gamla furor, träffas grafhögar, stensättningar och högresta bautastenaer.

Vi anföre till en början Hallmans beskrifning om fästet. "Korslöteborg," säger han, "är sammanhäfven af mycket stora stenaer, at omögieligt voro thet, nu så högt i högden, utan synnerlig konst them oppbringa, hvilka byggningskonster the i fordom dagar okunnoge voro, måtte thet varit folck af stora krafter, som kunnat göra sådant arbete. Och att thet af menniskohender upbyggt är, tviflas om så mycket mindre, som ther äro murar uti sin rette ordning somlige räta, somlige cirkelrunda, hafvandes sina ordentliga öppningar och portar." — Salan har hört höjden benämnas Jetteberget.

Borgmuren, omgifvande bergets öfre del, med undantag af dess sydvestra sida, hvars branter erbjudit tillräckligt skydd, äger tolf till 20 alnars sluttningshöjd, samt sex till åtta alnars bredd. Att muren ursprungligen ägt lodrät höjd och varit ofvanpå platt, skönjes på flere ställen. Från hörnen af muren i öster utlöper en yttre murkrets, omfattande nästan enahanda vidd med sjelfva borgens. Höjdens långslutning å denna sida har påkallat denna krets. Hela fästets omkrets uppgår till 520 alnar. Af borgens trenne ingångar löper en genom de tvenne i öster varande murarne, en annan genom den vestra muren, samt den tredje, knappt 2 alnar bred, mellan tvenne klippor, der, å nordöstra sidan, utanmuren utgår från ringmuren. Härförutan finnes å södra sidan en uppgång till fästet genom de derstädes befintlige, synbarligen af menniskohänder vidgade remnorne i berget. Denna kallas *trollstigen*. Utanför norra muren äro anbringade tvenne trapplika försvarsverk, af hvilka det ena slutar sig i en nästan trekantig stensättning på något afstånd nordvest från den yttre murkretsen. — En vattenrik källa har i mannaminne funnits inom fästet. Ett svärd af jern, äfvensom en stor "oformlig" hästsko äro för få år sedan härstädes anträffade.

Utefter inre sidorne af murarne finnes en myckenhet mindre stenaer, af de kringboende kallade *slungstenaer*. Sjelfva muren röjer å vestra sidan emot ån, spår efter våld. — Vi förfoge oss nu genom "porten" på denna sidan utför branten ner i den täcka Korslötedalen. — Här är skymning redan. Derföre — må icke strömmens sorl, eller de doftande nymphæerna qvarhålla oss! — Skogen står mörk på andra sidan. En furustock, anbringad öfver den sammanträngda strömfåran, erbjuder öfvergång till andra stranden, och här befinne vi oss på en den alldratäckaste blomsterudde. I närheten ligger den skogiga åsen

*) Fornmärket, som år 1836 aftecknades, är nu i det närmaste förstördt.

Strömer lith.

Tr hos Hårdh & C^s

K O R S L Ö T H .

med sina grafminnen. Bautastenarne följa höjdens sträckning. Af de nio eller tio, hvilka här finnas, äro numera endast tre upprättstående. En af dem är två alnar hög; de öfrige äro mindre. I de många grafhögarne, hvilka likaledes sträcka sig efter åsen emot Rya by, och af hvilka en omgifves af en fyrk ntig, *sammanlagd* fotkedja, äro, tid efter annan funne, urnor och prydnader samt mer eller mindre skadade svärd.

Fältet vidgar sig norr ut emot Vahlsta och Busta. Det är en sägen, att för långliga tider tillbaka, ett slag förefallit på detta fält; och man berättar, att vid dikning härstädes, blod skall framsiga ur jorden. Serskildt förtjenar uppmärksamhet, den mängd stridshamrar, hvilken i sednare tider, på spridda delar af fältet, icke djupt under jordytan anträffats. Det kända antalet uppgår nemligen till fjorton. Sjelfve hafve vi funnit tre sådane. — De gamle tala eljest om fordna drabbningar mellan *Skoffsta-kunjin* och *Korslöth-kunjin*. Den förstnämnde skall varit så *närgånjin*, att han fastgjort sine skep vid berget, på hvilket Korslöthe borg är belägen; och är det allmogens öfvertygelse, att jernringarne, i hvilka farkosterne fästats, ännu qvarsitta i berget. Men Korslöth-kunjin, *söm inte hade makta heller moa, fast'n hället va häflugr nog*, måste omsider ge vika för den öfvermäktige, hvilken, *te vara jette*, skall varit *böött börgr*. *Bolstre-kunjin* lär dock varit dem båda öfverlägsen, samt, *när di ara intä gette våndan'*, tuktat dem. Mantillägger, att *då va ingesta vana te vara vånkert*.

"Kunjin satt e kväll hemave. Jättn stog ve döra. Hva valler? fråkte kunjin. Valler intä, sa' jättn å koksa kringt kring kringluga stuga. Laggier så ut, å gränjar därve grömt. Hva valler? sa' kunjin å vart ognaluger. Valler intä, sa' jättn. — Kunjin vart hajer. Först gjolen' säj te pöchie, sän te orm, å rann utåtr giynnöm såtä mä dotra si. Jättn får hum öm ä å gniär ättr. Ute biar kunjin; å geck nu illa skampert te. Jättn va vater å storlåtuger; håöjta, hötte å huta. Hället va kunjin intä den söm hajta. — Ge mä j dotra di, sa' jättn. Nu vart dä arrvärre!

"Dan' geck ner, å dan' geck öpp. Sola skan i röa blode. Kunjins börga sömjer tre, de giölä fre; å jättn drog säj sökk döja.

"Kunjia-barnä geck säj ut e kväll (förskänna mä! dä va int' näss-gålsväj) i far sins sippa täkter. Nåro köm där fina blommur vicka' över åa, feck ho syn på jättn, hvarn' satt i brekka. Gulla! ge mä j pärle-krona di, sa' jättn. Intä får du krona mi för allt dä möckla gull, söm skan i väla; intä får du krona mi, ja vående du mä j guve sola föra'.

"Blef så kväller. Trastr söm dä ljuste på, såtto Älvur små på hälla. Jättn toga, glama' älvuna."

Vi återkomme till sägnerne, då vi anlände till Skoffsta- (Gräns- eller Granmars Ringmur) och Bolstre-borgarne. — Den sänkning, som nu skiljer Korslöth från Mälaren, eller Köpings ån, såsom segelbar, innefattar Korslöth, Köpingslöth och Skepslöthen, samt är omkring en half mil lång. Söder ut från Korslöth, på åsen, finnes ett rör — förmodeligen en lemning efter en Vård.

Skuggorna växa i dalen. Förr än dagen står öfver skogen, drage vi icke vidare. Nu är månen öfver det djupa vattnet. I morgon se vi den måhända öfver *Frökenbadet* *) vid Kungsöhr. Skogarne och bergen, de ligga mörka kring oss. Malmaflickan sjunger i skumma engden. Tonerne höre vi grannt. — En ringa visa, om man vill. Förnimmes dock, att något ligger sångerskan på hjertat. Hur klart hon gifver det an i sjelfva tonerna, de der likasom flöda öfver orden! Den korta visan återtages flere gånger. Uttrycket kommer allt närmare utvecklingen. Blir så ett *helt* deraf. Ett helt af toner. Vi driste icke beskrifva det hänförande i ett sådant föredrag, men vi tillägge: folkqvädet sluter i sig, nu ett gladt, nu ett mörkt, alltid ett sannt. Glädjen är här af sällsam art, ty gladare glädje finnes icke. Icke mörkare mörker. Lugnet i allt är dess krona.

(Forts.)

*) Stället behåller namnet från den tid då Carl XI med sitt hof vistades på Kungsöhr.

Fornminnen i Medelpad.

Nedanstående handling, hvilken i hufvudskrift förvaras å Kongl. Bibliotheket, torde af någre anses icke äga det värde, som berättigar till offentliggörande. Andre åter, de der äga, eller akta förskaffa sig närmare kännedom om Medelpad och dess Fornminnen, samt i följd deraf äro, eller varda i tillfälle, att säkrare göra sig reda för handlingens värde, i förhållande till det om Landskapet redan bekanta, lära deremot, mindre ogunstigt anse densamma. — Handlingen räknar sin ålder från den tid, då i spetsen för främjare af svensk fornsforskning stodo Landets Främste. — Författaren, Häradshöfdingen Erik Teet, hvars stamfader, Hemming Teet, en Skotte, i Birger Jarls tid inkom i landet, var född 1646 och dog 1693.

Uppgifterna i anmärkningarna återfinnas hos M. Nordal, J. Genberg, N. R. Broocman, A. Hulphers, A. Rhyzelius m. fl.

"Extract aff Selångerss Häradz Tingz Protocoll i Medelpadh dato 684 (1684) d. 29 Octob.

Ransakades efter Gambla Monumenter, och Antiqviteter till följe aff Kongl. Maytz. Placat och hans Excell:tz Gouverneurens Högvälb:ne H. Leonard Ribbings ordres — 16 Sept. 684. Och befans i *Selånger* en Ruunsten öster om Kyrkian öfver Sahl. H. Hindrichs grav ¹⁾. En vyd lissla dören som igenmurat är fram i Choret ²⁾. En i Oxta ³⁾. En gammal Målning och vapen fram öfver Choret i kyrkian mitt öfvr Altaret, beståendes aff itt svart kors på den ena sydan och en guul Orrefoot med halfva låret på andra sydan der emoot ⁴⁾.

Niurunda d. 3 Nov. uthi denna Sochen finnas Runsteenar 1. i Nolby ⁵⁾, 2. uthi berga ⁶⁾, 3. på Svahle Mooen ⁷⁾ och en vydh Qvissle Mooen ⁸⁾, oppå Prästägorna på Capelsängen hafver varit ett Capell som rudera deraff ännu sees men ingen härmelse ⁹⁾ der om finnes uthan att Bönderna från dahlen i Tuuna Sin fordom dagz gådt tijt till Kyrkia. där vydh 2 stoora Höögar upkastade men ingen relation om dem ¹⁰⁾. Hoos Pär Johansson i Bärga skall finnas en gammal Laagbook. dito hoos Oloff Ersson ¹¹⁾. Sochneskriivaren Nilss Andersson hafver en gammal Book om Sons (?) klöster. Joan Ersson i Qvissle en gammal Historii book. Häradzhöfdingen Hundrade Danske Wijsor och Olger danskes Historia.

Tüüna 6 Nov. finnes en Runsteen i Skööhle ¹²⁾, en i kyrkiomuren vydh Predijkestoolen ¹³⁾, och som berättas en i Målstadh ¹⁴⁾. I Forss skall en kyrkia eller Capell varit des rudera är till synes, der aff afradzpenningar gifvas och kallas Präststommar. Sammaledes vydh Bergie i daalen Prästhuus, emellan Alsta och Bärga der nu inthet meera ähr att berätta än blotta ordspråket, gå till Frans mässa i Prästhuus. It. Skall uthi Målstadh en Kyrkia varit begyndt men inthet ändat, hvilket skall skedt för än kyrkian bygd blifven som nu här

i Sochnen ståår ¹⁵). Wydh Wyffsta By skall vara begraffven en Jettinna Wyff i Wyffstadh, hon skall gådt op för Marmen ¹⁶) begynnandes vyd Wyffstadh by att fiskia Lax med förklädet och icke stadnade för än hon kom inemot Mahl-stadh der hon till Landz gådt och opbytt Laxen emellan sig och Jätten Mahl, derest och rummet der bythet skedde än är att see och kallas Skäckdaahlen mellan Wyffstadh och Mählstadh; hennes begraffning skall vara opp om Sko-makare Svydierna i Wyffstadh ¹⁷). Item om en Jette benembd Gässen i Rudu refereras att han haftt en kamerat Bahl i Bahlbo i Borgsiö Socken, effter båg-ges namn äro godzen än till finnandes. Pilten i Rudu besökte Bahl i Bahlboo medh en tunna Lax under hvar arm (NB. sedan besökte åter Pilten i Rudu Baal igen med en ung Älg under hvar armen). Gossen i Rudu skall blifvit ihjälslagen på hvettioms Moen aff Toordöön och der en steenkummel öfver ho-nom lagdt, varandes åtskillige personer skadde som söakt rubba samma steen-kummel medh derintill belagne högh, såsom Päder Oloffsson i Hvettiom gräffde uthi närliggande hög bleeff siuk och älendig. Oloff Pärsson i Sweden skulle taga sig en hälla till graffhälla aff samma kummel, och när han kom hällen att röras bleff han förlorat, miste meereendeels sitt förstånd och tvingades sedan till dödz ¹⁸). Hoos Jöns Pedersson i Dällie finnas gambl. breeff. Laxfogden Tuun en gammal Lagbook. dito hoos Måns i Ängiom. För några åhr sedhan skulle Sacellanus uthi Stödhe H. Peder Hogzelius ¹⁹) och Olof Grelson Sockne-stufvu Gubben ²⁰) i Tuuna funnit i kyrkiogården några små gamla och tun-na Silfrpenningar.

Attmar d. 11 Nov. En stoor Hög är nedan för Backa By, heeter Galt-högen, men ingen veet om honom ydare relation ²¹). Uthi gamla breff för-mäles denne S:n kyrkia skall först aff 8 man begyntz byggias, och deraff kal-las Ottman Ottmar eller Attmar ut vulgo. Uthi kyrkian är itt lythet breeff om itt beläthe som en Man i Sochnen gifvit till kyrkian uthi Papæ Nicol. 6 tydh. derfor han bekom 40 åhrs indulgens. Skola och gamla Wijss- Kiämpe- och Crönike Böcker varit i färs till finnandes.

Stödhe 13 Nov. Uthi Stödhe emellan Tuuna och Nännesiö (?) på denna sydhan hemgrafven ²²) är itt härgh som kallas Skantzberget, derest rudera fin-nas effter gambal Skantz ²³). Vyd Nedansiö skall itt Capell i förre tydher stådt ofvanför broon, hvilken hafver der aff sitt namn och kallas capells Broon. Item ett uti Wigge ²⁴). In vidh Loo i Siöstranden ligger en lythan hälla, som kallas hielte steenen, der fan för några åhr sedhan, 20 ungefer, Erich Nilsson i Loo en stoor ring lijke som en slända, tiock på en och smalare på den an-dra ändan, hoopdragen på ändarne så tjock (vid) att han kunde gåå på Armen aff en karl, syntes något mulin, och baar honom hem på yxeskaftet, lågh en tydh halftår vyd pass ibland iernerredskapen. Omsidher giordes der aff Byx-haakar, och när som han kom i Staden till Gullsmedhen befantz vara klart gull. Något stycke der ifrån finnes i hooplagde stoore kummel och begrafningz platzar ²⁵).

Torp d. 17 Nov. En höög är belägen nordan för Vislandz Byn och Prä-stebordet, Ramundz högen kallad, derest Ramunner skulle liggia begrafven som slagitz med en Reese eller Jette, hvilken bodt i Gissiöns By något bättre upp i Sochnen

Sochnen under berget belägen, hvar om en vysa skall fattat vara²⁶). Vydh Tirsta By skall bodt en stark Röfvare hvilken alla slog i häl som till honom kommo, och samblade stoorä egodeelar, dem han groff neder uthi itt bärgh Willkällberget kallat. Men för hans stora synders skull han med torpet sunkit nedher uthi iorden, och är straxt der bredevydh som en sunken gårdztåmpt till seendes, och sedan gården sunkit skola åtskillige hördt hanan der samma-städes galit, hästen gnägdtd och hunden skiäldt.

Straxt vydh Ramundz högen enär der bortevydh östan om stenarna brötz och grofz up något till åker fanns en varia och itt stycke aff en Malmgrytha, dock var allt förmurknadt; detta skedde för 20 åhr sedhan. dito en hvyt steeu hvass åt både ändarna med itt lythet kors uthi mitt på, men alt är förfarit: en Vysa om Torkil Trångesson. S. Oloffz Seglation. Joon Walmers Vysa är och här i Sochnen att finna²⁷).

Borgsö d. 22 Nov. I detta tinglaget refererades om Bahl i Balbo, Tores Skiepp, Kellel, fly, och der bredevydh grifften hans stora gestalt med steen anlagd, är allareda H. Professor Oloff Rudbeck till handaskickat med dess affrytningar.

Skiön d. 27 Nov. Refererades allenast att Fahle eller Faleo hin unge, om hvilken Joh. Magni (Magnus) talar uthi konung Erichs den helges Historia, skall i Skiöhn hafft sitt Slått och grifft varandes på grifften hans vapn att see aff 2 bilor i kors, hvilket och nu sigillum paroeciæ är²⁸). På Alnön är en högh Warrehöghen kalladt, i hvilken en förmurknadt *Urna* aff Messingh med brände been sampt en annan högh der bredevydh som fästen och vapen varit förvaradhe uthi, är allareda för detta till H. Professor Oloff Rudbeck och Upsala förskickat²⁹).

Hässiö d. 1 Decemb. Wydh Mölking (?) östan för Våle äro stoorä långa steenröser som seyes vara Jette och Hedninge grifter. Ättebackar finnas i Liusstorp men ingen härmelse derom. I Söråker och Hässiö S:nr heetes varit en offerkiälla som många till helssan hielpt. Vyd Lögdöön är en Surbrun. Hustru Kerstin i Näset hafver en gammal Munkebook som H. Jacob Pastor moottagit³⁰).

Indahl d. 19 Feb. (1685). I Indahl finnes någre ättebackar och högar, särdeles uthi biählsta, derest kittlar skola vara nedermurade för fienden, men ingen vydare relation finnes derom³¹).

Flere gamla hanteringar hafver jag än icke ärfarit uthan ofvanstående med nästledne Häradzting ransakat och således befunnit som förmält är.

På Häradz-Rättenss vägnar

ERICS TEET.

(Sigill.)

Anmärkningar.

¹⁾ Magister Henricus Laurentii var Kyrkoherde i Selånger. Han dog år 1649.

Inskriften på stenen är denna: Sihurþ auk þurir Haþin auk Harsr raistu stain þina aftir þurþ Siarþu faþur sin.

Allmogen i denna Socken berättar, att i fordomtima, jettar nedslungat från bergen, i hvilke de haft sine tillhåll, stora stenar, för att kullstörta närbelägne kyrkor. Sådane stenar skola ock förekomma, isynnerhet vid Högsjö och Atmar kyrkor. I någre af dem synas tecken efter intryckte, ovanligt stora fingrar och händer; i andre åter, liknande märken efter människors, björnars, vargars, hästars, hundars och andre djurs fötter, hvarom allmogen har åtskillige uppgifter. Den tror nemligen, att intryckningarne härleda sig från den tid, då stenarne ännu voro mjuke, eller att, sedan vid en sådan sten, någon blifvit dödad, mördarens hand, eller spåret af det djur, som vållat döden, genom försynens skickelse, intryckts i stenen.

^{2. 3)} Liljegren (Runurk.) upptager blott den vid Oxta, men dessutom en vid Silge och en annan vid Högom. Inskrifterne äro ofullständige.

⁴⁾ Ärkebiskoppen Jacobi Ulphonis vapen. — "Han var af en gammal adelig slägt, som kallats *Ottesöner* och fört i Skiöldemerke en *gol* Örnefot med hvita fiedrar i blått feldt." — Denne Jacob Ulphonis erhöi i förläning, enligt Calmare beslut 1422, 'Norrebotn med alla thes Sochnar." Han skall hafva "påbygget Selånger kyrka, hvilken förmenes först vara uppförd vid slutet af 1400-talet genom en i orten då namnkunnig Munk Josephs försorg." Målningarna, hvilka (1770) tros vara från Jac. Ulphonis tid, föreställa händelser ur den H. Skrift. — Biskop Jacob dog i Gripsholms kloster 1522.

I Selånger Socken äro i öfrigt anmärkte: en lund och en källa i granskapet af kyrkan, dem man ansett utvisa ett gammalt offerställe: Kungsgården eller Kungsnäs, äfven i närheten af kyrkan, "hvarest påstås, att en Konung Godmund haft sin gård." Byarne Qvarnsäter, Kålstad och Hoff sägas fordom varit hit lydande. Kungsgården räknas i Helsingelagen bland Upsala Ödes gods, och kallas *Näs i Silangri*. Ännu 1771 funnos här lemningar af en aflång Tingshög äfvensom af murar. — "Vid Knäfland finnas några stensättning, som kallas Jarlaborg. — Häradsh. Teet skall låtit undersöka någre ättehögar vid Granlo och Högom, samt deruti funnit Urner med stora ben, tänder, sporrar m. m. som han till Antiquitets Collegium öfversändt omkring 1680."

^{5. 6. 7. 8)} Runstenen vid Nolby (Norby) har denna inskrift: Barksvain uk Sihvastr uk Friþi raistu stain þinsa iftir Buri faþuri sin. In Farþaihn markti. — Bergastens inskrift är denna: Alrþnþr ak Sihrtif risttu stin þina abtir Miskik faþur sin ak abtir Tisi muþur sina. Runstenen vid Qvissle moen finnes icke hos Liljegren.

⁹⁾ Härmelse, *narratio ex narratis*, sägen. Ihre, D. L. — "I äldre tider, och innan kyrkan bygdes, har Qvissle Capell varit här i Socknen bekant, hvarest ännu (1770) ses lemningar i Prästegårds storäng jemte vägen." En gammal sägen förmäler, att i fordna tider, pilgrimsfärder anstälts hit, äfvensom det berättas, att man först ämnat anlägga kyrkan vid Heljom, men att då en osynlig makt under nätterne förstört hvad om dagarne uppfördes, sockneboerne nedkastat i den förbiflytande elfven (Ljungan) en stock, i afsigt att bygga kyrkan der, hvarest stocken landade; och skall detta skett der Socknens nuvarande kyrka är belägen. — Socknen kallas i gamla handlingar Niuran eller Niuren.

¹⁰⁾ Uti en grafhög vid Norby i denna socken fanns, i slutet af 1600-talet, en ring af guld, hvilken föryttrades för 70 dal. K. M. — Ättehögar träffas äfven på Dockholmen, vid Qvissle samt i Lilläkern vid Prestgården. "Om Bräm-

ön, en ö utanför denna socken, i hafvet, har gemene man sällsamma berättelser. Den kallas i Thorsten Vikingssons saga, Bränön."

¹¹⁾ Man torde kunna antaga, att allmogen i Sveriges norra Landskaper numera besitter större kännedom om Lag och författningar, än landets öfrige innebyggare. Det vissa är att den utmärker sig för större och, för att så säga, ärligare vettgirighet i allmänhet.

^{12. 13. 14)} Alla dessa Runstenar finns upptagne hos Liljegren. Inskrifterne äro ofullständiga.

¹⁵⁾ I kyrkan förvaras (1770) "en Processionsfana, Rökelsekar, Mariækrona, St: Eriks tvättfat m. m."

¹⁶⁾ En insjö, vid hvilken Jernsättsberget är beläget. Detta berg är "bekant för sin värdkase samt lemningar efter några fornda stenbyggnader, och en vidlöftig stenmurad graf, som finnes på dess högsta kulle."

¹⁷⁾ "Vid Målsta är en stenrösia af 30 alnars diameter, hvaräst säges, att *Måle Jätte* skall hvila, likaledes utvises den så kallade *Vias graf* i Vifsta bestående af en stor trekant (kiludd?) jämte en rundel och en annan trekant." Broocman anmärker härvid: "man behöfver därföre (?) icke hålla *Måle Jättes* kärlek till *Via* för någon Sannsaga." — I en ättehögd vid Målstad fans i början af 1700-talet, ett förgylt silfversmycke, samt några saker af jern, deribland ett stycke, liknande en nyckel.

¹⁸⁾ "Vid Älfven och vägen förekommer Starkotters graf, som är 10 alnar lång, varande den vid hufvudet, axlarna och föterna utteknad med stora stenar: den kallas af gemene man *Rölungspiltens*, Rodungs- eller Rodu-Jättens graf, såsom och historien intygar, att han blifvit begravnen på en slätt, kallad *Rolung*." — Broocman uppgifver, att Starkotters graf består af "en fyrkantig, aflång Stenrös," samt att "under hvardera af de tvänne uppreste fastän icke synnerligen store stenar, som man inbillat sig betäcka Starkotters bröst- och halsben fem alnar från kroppen, funnits en Bengrufva, till Tekn, att 2:ne och icke en ensam människos Ben vid denna Rösia blifvit förvarade."

¹⁹⁾ P. Hagzelius tillträdde Tuna Sacel. 1670. Han dog 1689.

²⁰⁾ Kyrkovaktarne kallas i några af de norra Landskaperne Socknestufvugubbar, deraf att de fritt bebo Socknestufvorne. Eljest äro de kände under namnet Spögubbar, af deras befattning att fördrifva hundar ur kyrkorne och kanske förnämligast, sömnen från kyrkibesökande.

²¹⁾ "Vid Atmar byn förekomma 2 högar af 8 till 9 alnars höjd. På Hambieskogen finnas äfven rudera af stenmurar efter någon skantz och Capells byggnad." — En skepsköl är funnen vid berget Malingsfluggen, $3\frac{1}{2}$ mil från kafvet. — År 1810 blef i en ättehögd invid Harfs by $\frac{3}{8}$ mil från Attmar kyrka, "ett stort messingsfat och en hel, alldeles oskadad lerurna" funna. "Ättehögen hade omkring 24 eller 25 alnars omkrets vid jordytan och endast 3 alnars höjd, emedan den var i midten upgrafven. Det här gjorda fyndet var lagdt nära högens nordöstra kant. Af aska, kohl och benskärfvor, som upptäcktes, kunde man sluta, att eld blifvit tänd, och förbränning verkstald på sjelfva jordytan; det mesta af de öfverblifna benen var samladt och i fatet inlagdt. Allt sammans hade med omsorg blifvit skyddadt emot tidens åverkan; ty på jordytan fanns först lagd en platt sten af $\frac{1}{2}$ alns diameter och $\frac{1}{4}$ alns tjocklek; derpå var Mässingsfatet stäldt, väl fyllt med aska och benskärfvor; öfverst på dem funnos lemningar af spännen eller handtag och äfven glasbitar af elden hopasmälte. Öfver allt detta var Ler-urnan omstjelpt. Fyra stenar, hvardera af en alns höjd omgäfvö fatets och krukans sidor och dessa Stenar voro betäckte med en större platt sten eller håll."

Hulphers anmärker att klädedrägten i denna Socken "bibehålles mäst efter åldrigt ärbart bruk, utan yppighet och öfverflöd."

²²⁾ Hemgrafven, en elf, som 1771 hade det enda Bäfver-fänget.

²³⁾ "Thenne Skantz hafver varit belägen på ett bärg, som theraf kallas gemenligen *Skantzberget*. Man kan fuller icke veta, på hvad tid han blefvet byggd eller anlagd och brukad; men att han varit väl befäst och stark, kan theraf slutas, at en grof Stenmur af 6 alnars högd är efter gamla fästningen öfrig, och kan knapt beskådas uthan förundran öfver then styrkio, som fordrats till thes sammanläggande." — Vid Närsjö i denna Socken är ett berg, *Borberget* kalladt, deraf att en ande tros *bo* i detsamma, hvilken, då nattetid förbiresande af någonting uppehållas i deras färd, skall tilltala dem, sägande: "*vill du ha nafurn.*"

²⁴⁾ Ännu 1737 var grundmuren fullständig, äfvensom bogårdsmuren.

²⁵⁾ Trakten är rik på grafminnen. Allmogen tror, att drakar uppekålla sig i dem och berättar sig hafva understundom sett dem sväfva mellan högarna. — Vid Brattvall fanns i slutet af 1600-talet en kittel, innehållande gamla mynt. — "I Storsjön är en liten ö Hialtholmen eller Jättholmen kallad, hvar-est en jette af ofantlig storlek säges vara begrafven. I en hög vid Esta säges en Sjul vara begrafven, och kallas derföre Sjulshögen: *sådane gamle traditioner gifvas mångfaldige här i orten*, hvarest mer än annorstädes gifvas de så kallade Jättehögar, både på skogar och vid sjöar." Här talas äfven om fordna jettekrig. Då man grafvit i högarne skall understundom ett spöke visat sig, eller ock byn Lo synta stå i brand, i anseende hvartill gräfningen måst afbrytas. — Vid Källstad, eller på Ragnäsät har i fordna tider varit en borg, efter hvilken lemningar ännu finnas.

I Stöde kyrka, först uppförd i 13:de århundradet, men ombygd 1760, förvarades 1770, "Rökelsekar, ett Monstrans, Chorkåpa, flere bilder, en Processionsfana m. m. allt groft och slätt arbete. En Latinsk Gradualbok in folio, samt en förklaring öfver årlige Texter, tryckt hos Furter, straxt efter konstens uppfinnande; likaså Aflatsbref af år 1440, 1462 och 1503, Permebref om gudstjenstens fördelning Socknarne emellan 1425, och flere forntidens handlingar, någre Kyrkoräkningar m. m. sedan Påfvetiden." — "Vid Reformationens början skall en Munk någon tid här hafva förrättat gudstjensten, sedan han blifvit utdrifven ifrån Torp, hvarest en by ännu har namn af kloster; om denne mannen äro många särdeles berättelser."

²⁶⁾ I *Svenska Fornsängerne* förekommer under N:o 12 en visa om *Ramunder den Unga*, i hvilken förmåles hurusom Ramunder seglade sig öfver saltan sjö, allt in uppå *jättarnes lande*, samt derstädes med sitt svärd, "det han kalla Dymlingen dyra," dödade, först sju jättar och sedan *stora jätten*, hvarefter han seglade öfver sjön in på *Keysarens lande*. Huruvida denno är densamma, hvilken vår förf. uppgifver, och hvilken ännu 1737 sjöngs i Medelpad, är svårt att afgöra. Det är likväl sannolikt. — Vi blifve en annan gång i tillfälle att visa, hurusom det upptecknade qvådet om Ramunder — tilläfventyrs i slutet af 1500- eller början af 1600-talet — uppstått ur en gammal saga eller sägen, hvilken ännu lefver bland allmogen i någre af Dalarnes södra Socknar och måhända flerstädes. — Radmundsängen och Ramklöf i denna Socken påminna om Ramunder.

På en udde vid elfven i denna Socken i närheten af byn Viken förekomma bredvid hvarandre, nio ätte-kumel. Sådane finnas äfven vid Preståkern och annorstädes. — "Vid Gisiön synes i lungt väder en stenbrygga under vattn, som tyckes bevisa vattnets stigande i samma sjö, fast gemene man påstå, att den fordom genom svartkonst ditkommit."

En Helgo, eller Helge förmenes hafva i 11:te århundradet byggt Torp Sockens äldsta kyrka. Kort efter Reformationen var Martinus Johan, "gamle herr Mårten" kallad, Pastor härstädes, och omtalades ännu 1770, hans *bedrifter och särdeles konster*. Klosterbyn och en åker vid Munkbyn, Kapells tegen kallad, behålla minnet af någon klosterinrättning här i orten.

"Qvinfolken sägas här täfla med mäunerna i gladt lynne och skär hy."

27) Utom de här angifne, skall ännu 1737, visan om Hjalmar eller Hjalmer och hans *bruna brand*, det är, *blenkande sverd*, sjungits af gammalt folk i Nordland, besynnerligen i Medelpad och Ångermanland. — Den äldsta, ehuru icke fullständigaste uppteckning af denna visa, är troligen den, hvilken förekommer i Geijers och Afzelli Saml. del. 2, p. 226. Visan föregifves ”komma öfver ens” med Isl. Rimmen om Karl, Grym och Hjalmar, enligt Torfæi mening, författade i 14:de århundradet. Likheten är dock allt för ringa, att förtjena någon uppmärksamhet. — Af visan om *S. Olofs Seglation* finnes, oss veterligen, endast uppteckningar på Norska språket. Nio verser af en sådan, med omqvåde: Det er saa faurt i Trondhem at hvile, läsas hos Hallman *). — I Rudbecks *Atlantica*, del. 4, pag. 147 förekommer, rörande en *Sjökonung*, benämnd Olof, en sägen, som förmåler huru ”Olof blef satt öfver Kung Torvalds flotta, men med the vilkor om han ville blifva hans måg, så skulle han komma med så många öker utur sjön, att han kunde drifva den genom 100 Thä (portar, dörrar) och genom hvart Thä 10 öker, och på hvar ök 12 vargar.”

28) I Atlantikans 2:dra del förekommer följande stycke af en. visa om Herkul (Thore):

”Herkul var en man så rask

— — — — —
 Midsommars natt han var icke lång
 Femtio vaggor kom han på gångh.
 Det var en man, som så kunde lalla
 när han gick vall.”

Om en Konung Toril har Rudbeck i 4:de delen af sitt verk, p. 70, intagit följande, af Claes Larsson, ”fordom Depositor vid Academien, sedan Lector i Westerås,” erhållne sägen:

”Kung Toril han gjorde bröllop åt sin måg Erik, andra säga honom varit son, för dess manhaftiga och otaliga många krig han under honom fört, och budit dertill många konungar; vid hvilket ock många fattiga sig inställt. När gästbådet ändat var, råkade en annan Konung, en gammal Trollkåring, som varit med på bröllopet, frågandes henne huru bröllopet aflupit var, och hvad plägingar der varit. Hon svarade, att hon alldrig maken hört eller, och tror alldrig sådant mera kunna skje. Och der mera människor varit, än hon räkna kunde. Djur, foglar, fisk utan tal. Han frågade hvar de fingo så mycken fisk. Hon svarade, att *Toril* genom ljungeld uppbrände ett stort haf, och derutur fingo de så mycken stekt fisk, at inga hästar i hans rike hinte uppköra all fisken. Han frågade hvar de fingo så mycken fogel: hon svarade att samma ljungeld uppbrände all skogen i landet och fick äfven så mycken stekt fogel. Han frågade hvar han fick så många djur: Hon svarade att hans ljungeld uppbrände så många Städer, att de fingo derutur både folk och få stekta.”

En sägen om *Torkil* förekommer ännu i Upland. Sägnerne och visorne om Thor, Thore, Thorkel, Thorkil, Thorkarl, äro mångfalldige; och finnes icke sällan, att de förre ligga till grund för de sednare. Sägnerne röja sjelfve någon gång icke otydligt, en ursprunglig skalde-skepelse, till hvilken de med tiden återgått och blifvit folkvisor.

I Borgsjö Socken förekomma åtskillige fornlemningar. Vid Borgsjö by är en sten, hvaruti ses en rund öppning ”likasom med svarfjern gjord.” Bönderna kalla den *S. Olofs gryta*, och mena att Kung Olof ”vid framresan” låtit sin häst derutur dricka. I närheten af kyrkan, ligger Borgsjö Skans. ”Om thenna Skantsens ålder och öde kan man hvarken genom läsande, skrifter, eller genom efterfrågande hos Landfolket erhålla någon pålitelig efterrettelse. Man kunde snart tro, att han varit från hedna tid, och äldre än Sochnekyrkian, som af

*) Beskrifning om Köping, p. 37.

thenna borg hafver fådt sitt namn, när hon först blef bygd." Ännu 1721 synes här borg-grafven. — Borgsjö gamla kyrka, i hvilken förvarades en kalk med påskrift *S:t Brigitta* A:o D. MCCCCC, nedrefs, såsom "uråldrig och förfallen," 1768.

Hulphers anmärker att belevnheten i denna Socken "går nog långt, så att ofta af bönder hälsas med ödmjuka tjenare m. m."

²⁹⁾ Falc Bures graf på Sjöns kyrkogård, är täckt med en $4\frac{1}{2}$ alnar lång, samt $2\frac{1}{4}$ alnar bred sten, på hvilken förekomma, jemte den anmärkte ristningen, någre oläsliche bokstäfver. Bure menas hafva i denna ort haft sitt Slott, Buresholm kalladt. *Birisholm i Norlanden* nämnes i ett bref af år 1398. Eljest förmåles att Bure af sitt slott gjort en kyrka, nemligen Sjön, hvilken säges fordom varit omgifven af vatten.

Sjöns gamla kyrka säges varit, i anseende till dess synnerliga byggnad, den märkeligaste i orten. Dess tjocka murar och små fönstergluggar, utvisade, att hon fordom tjent till försvarsverk." Hon ägde två torn och i dess koppardörr syntes märken efter pilar.

"Bure kloster uppbyggdes på en ö i Bure elfven nära dess utlopp i Bure träsk af Falc Buresson Herse omkring 1250." Rhyzelius nämner intet härom.

I Socknen finnas flere Ätthögar, serdeles vid Alnö-sundet och på Byarnes ägor. — "Språket, ehuru tydligt, har dock sin särskilta dialect."

³⁰⁾ Vid byn Röde i Alnö Socken, hvarest en Starkotter förmenas haft sin bostad, "blef år 1687 i den då förmenta Konung Sverres (Varres) hög, uppfunnen en förgylld och utarbetad koppar-stegbygel," hvilken öfverlemnades till Kongl. Ant. Archivvet.

³¹⁾ Hässiö kyrka skall vara uppbyggd omkr. 1440. "Förut skall här varit ett så kalladt *Vårfru*, eller Mariæ Capell vid Asplund, hvarefter ännu 1770 funnos lemnigar."

Asplunden, hvilken till sednare tider lemnats oantastad, tros hafva omgifvit en forntida offerplats. Rörande de gamle lundarne och deras helgd, yttrar sig Rudbeck sålunda: "Jag behöfver intet bevisa att Aspar och Asparlundarna äro hos våra fäder hedningarna heliga håldna, utan hvar och en gå ännu i dag til någon bonde eller gemen man, och bädie honom hugga ut en Asp utur en Asperlund, så lär han tig svara, sig det intet velia göra, om en ville honom gifva alt det en äger." Öfverdriften i detta yttrande är lätt att finna.

Ljustorps kyrka, hvilken först uppbyggdes i slutet af 15:de århundradet, ombyggdes 1757. Socken kallas i gamla handlingar *Linustolph*. Ätthögar träffas här och der. "Trovärdige män berätta, att de på spetsen af Hålänsberget i denna Socken sett ett ankare, men hvilket andre förgäfves eftersökt."

³²⁾ Indals gamla kyrka uppfördes omkring 1480, och var 25 alnar lång, samt 12 alnar bred. Kyrkan ombyggdes 7763. "Man saknar här ålderdomsminnen, men i en urgammal Kyrkobok läses: *Architectus et primus fundator hujus Templi erat Josephus, Fenno, vir eruditus, sagax et prudens, Religioni Pontificæ, quæ tum temporis in hisce regionibus viguit, addictus, et solius Sempli ac sacrorum curam gerens. Adificatum autem est hoc Templum Anno 1480.*"

Indahl Socken är till vidden en af de mindre i Medelpad. — Rörande in-nebyggarnes lefnadssätt, klädedrägt och seder är åtskilligt anmärkt. Allmogen gör vissa tider fem mål om dagen, nemligen: frukost eller ottvard, morgonvard, middag, aftonvard och aftonmål eller qvällsvard, samt vill gerna hafva sitt Jul-öl, Påskdricka eller svagöl, men har ej annat än Pingstmessa, som är uppblandad med vatten. Klädedrägten bibehölls (1770) "nog efter åldrigt bruk." Skillnaden mellan gifte och ogifte qvinnor utmärkes sålunda att de förra bära på hufvudet en så kallad *Sperel up*, likasom ett torn, hvaremot de ogifte låta samma Sperel vara nedsläppt. I *Sorgedrägt* bruka karlarne en nätt svart kull-

mössa, och kvinnorna, jemte sina svarta klädningar, förkläden af blått rask. Brudgummar hafva mestadels en svart eller ljusblå rock och mörkblå väst, samt en svart kappa, som kyrkan utlånar. Brudarne äro mest svartklädde, fast med någon gränlåt, som tyser.

Dans och spel äro efter gammal vana, ehuru Instrumenterne något blifvit förändrade. Pipa, Lång- och Knafverharpa utgjorde förr hela musiken. Violer kommo här i bruk vid 1690. "Nu (1770) har hvar socken gerna sin Spelman både på viol och harpa."

Ett större antal folkdansar är samladt och allmängjordt. Ett ännu större antal är ouppptecknad. Vi ämne i nästa häfte meddela någre sådane. De fleste syenske folkdansar äro underbart sköna. Så är sagdt, att "intet tidehvarf, intet land, Skottland icke undantaget, kan uppvisa sånger af denna rörande och starka djuphet, af denna högtidliga enkelhet, detta stilla, dystra behag, som finnes i nordens sköna Folkdansar."

Domaresäte på Selaön.

(Södermanland.)

Bland de "stilla öar," hvilka omgifvas af det fornkända Mälare-vattnet, utmärker sig för sin rikedom på lemningar från framfarna dagar, Sela-ön. — Ehuru väl, sedan längre tider tillbaka, desse minnen varit föremål för forskares uppmärksamhet, äro icke destomindre de till oss komne efterrättelserne rörande desamma, med undantag af dem, hvilka sysselsätta sig med härstädes förekommande, numera till större delen oläslige run-inskrifter, ingalunda tillfredsställande. De äldre af desse efterrättelser leda sin upprinnelse från fornforskningens barndomsdagar i fäderneslandet, och förhållandet i afseende å dem kräfver sålunda ett öfverseende, det man åter i ingen mohn kan skänka den oförsvärligt lösliga behandling, hvilken Sela-öns fornminnen af sednare tiders forskare rönt. — Ön hyser en nästan underbar mångfald af minnesmärken. Det märkvärdigaste bland dem är tvifvelsutän Domaresätet vid Åsa, ännu i sitt förfall, ett af de skönaste i landet. Vi hafva ansett det förtjena att närmare skärskådas. I förbigående skole vi kasta en blick, äfven på någre af öns öfrige forntidsminnen.

Sela-ön, omgifven af Grönsö-, Vaxängs- och Tynnelsö-fjerdarne, den vattuled, som sträcker sig mellan sistnämnde fjerd och Kolsundet *), samt af Björk- och Prestfjerdarne, har, i likhet med flere af de större Mälare-öarne, fordom dags bildat en flock af holmar, skiljda genom vattuleder, de der under tidernas längd öfvergått till sänkningar. Sådane sänksträckningar förekomma flerstädes på denna ö och utgöra dess fruktbaraste delar. En af dem finnes utmärkt på E. Humblas Charta öfver Selaön af år 1771 och kallas ännu Träsket *). En annan sänkning sträcker sig från Östa, norrut emot Hornboviken. Namnen på någre i densamma belägne byar, såsom Valla, Mervalla eller Nervalla samt Utåker angifva uppvallningens sträckning. Ännu i Rudbecks tid föregafs Sela bestå af "tvänne öijar, Öfver-Sela och Neder-Sela."

Häradet, i hvilket Selaön är belägen, nämnes i äldre tider *Silbo hundari*. Ön (det låter sig icke bestämmas hvilken del af den nuvarande) kallas af Sturleson *Sile* samt i ett bref af år 1335 **), *Sylæ*. — Man har, rörande härledningen af namnet, uppkastat en mängd gissningar. Någre hafva menat, att ordet *Sil*, hvilket förekommer i flere ortbenämningar i landet, betecknar vatten eller sjö. Andre hafva i benämningen sett ordet *Sal*. Rudbeck försäkrar, att de "tvänne öijarne Sela, Öfver-Sela och Neder-Sela, den öfre de lycksaligas ö och den nedre de lycksaligas ö, äro så kallade för deras goda och ljufliga lägenheet att beboo." — Vi ingå icke i pröfning af de skiljaktige meningarne, men förklare oss för den förstnämnde. Att de fordom ryktbare *Selingarne* utgått från Selaön,

*) Den del af densamma, som ligger emellan Kol- och Stallarholmssunden kallas Flarn.

***) En annan Charta öfver ön från slutet af 1600-talet upptager endast byanamn.

****) Bland Peringskölds Handskr.

Selaön, lärer, enligt en sednare häfdeforskares förmenande kunna "likasåväl vara sant, som osant."

Då man från Stallarholmssundet landstiger på Selaön, mötes man af en sträf, bergig, föga inbjudande trakt — af ett, efter utseendet härjadt, dåldigt skogland, och höjde sig icke här och der grönskande ättehögar bland högreste bautastenar, frestades man lemna det inre af ön obesökt. Här förekomma likväl skapelser af sann skönhet.

Redan på få famnars afstånd från sundet, å en höjd till venster, träffas ättekullar och en treudd. Längre in, på en kal bergsträckning, ses en mur (ruin) af någre alnars lodrät höjd, efter en rund byggnad. Efterfrågar man dess betydelse, erhåller man svaret, att den är en lemning af ett forntida *Blotahus*. Innebyggaren, som säger sig hafva uppgiften af en "häfdesökare," hvilken för få år sedan besökt ön, men sjelf icke är rätt klok på betydelsen af ordet *Blotahus*, menar likväl, efter far sin, att muren är en lemning af underredet till en väderqvarn. — Vi äro i tillfälle att upplysa, endast att muren röjer en ganska hög ålder, äfvensom att någre skrifteliga efterrättelser rörande densamma icke förefinnas.

I en täck dald till venster ligger torpet Vallalund och i närheten, Valla Sjöbage, inneslutande, bland nästan oräknelige, mindre grafminnen, såsom ättekullar, med eller utan fotkedjor och stensättningar af mångfaldiga slag, fyra större ättehögar, bautastenar och två fallne runstenar. — Ett grafvarnas land! Så säges att, nattetid, en ström af blod understundom är härstädes sedd, gående i sträckning med stjerngatan. Vi öfvertygades att innebyggaren *känner* en betydelse häri, för uttryckande af hvilken, han icke äger ord. Der ligger eljest öfver fältet en vår af blomster. Trakten är icke skön, men utsigten mellan de väldiga grafhögarna, öfver Vaxängs- och Strengnäsferdarna, härlig. I den närbelägne, ofvannämnde sänkningen äro, innevarande år, vid gräfning funne tvänne aflånge, skålige och på undre sidorne plattade stenar, hvardera af omkring en alns längd, $\frac{1}{2}$ alns bredd och tjocklek samt 1 kvarters fördjupning. Urhålkningarne äro tydligen tillkomne genom huggning eller hackning. En af dessa stensålar förvaras vid Östa.

En knapp fjerdingväg norr ut, vid lägenheten Gränsen, vidtager en skogs-trakt. Här, till venster är den så kallade Mervalla-, Nervalla- eller, såsom den äfven kallas, Fröjdenborgs hage. I en af ättekullar och höga granar omsluten dald, ligger på en slät gräsplan i en bädd af bländande parnassier, den minnessten, hvilken en gång *Sirid lät resa åt Sven*, sin man, Vikingen. Denna runsten, märkvärdig, icke blott i anseende dertill att inskriften, i likhet med någre få andre sådane, är affattad på vers (starkadralag) — "ett klart bevis på slägtskapen mellan Sveriges inhemska äldre och den Isländska vitterheten" — utan äfven för den sorgfällighet, med hvilken runorna och slingorna blifvit inhuggna i den utmärkt vackra stenen, var redan 1687 *omkullfallen*. Den förtjenar att åter resas. Stenen är icke, såsom man föregifvit, *sönderbruten*, men inskriften till någon del oläslig. Tvänne af allmogen på ön läste för oss så mycket af densamma, som kunde läsas. Vi anföre den efter Liljegren.

Sirid. let. resa.	Sirid lät resa
stan. Þina,	Stenen denna
at Sven.	åt Sven
sin. bunta.	sin (hus)bonde (man).
Han. uft. siklt.	Han ofta seglat
til. Simkala.	til Semgallen
türum. knari.	med dyrbart skepp
um. Tumisnis.	om Dumsnäs,

Det är med detta qvåde som med de fleste muntlige och skriftelige öfverlemningar från forntiden; de tyckas qvarstå endast till dragen. Nu: hvar äro här blommorna? hvar, listan på suckarne, på tårarne? — I sanning! om der något brister, lägger det icke en annan tid deri.

Ett på föga afstånd härifrån varande större stenröse kallas af allmogen *Fröjdenborgs kyrka*. Någre föregifva, att röset är en lemning af ett gammalt *Afgudahus*. Stället kallades i Peringskölds tid Frökenborg. Någon annan efterrättelse rörande lemningen finnes, oss veterligen, icke.

Vi lemne dalen och begifve oss upp på Allmänningssäsen, hvilken åtminstone här är att anse såsom en landthöjd. Å södra delen af densamma äro, på en half alns afstånd från hvarandre, reste tvenne stenar, den ene sex qvarter och den andre fem $\frac{1}{2}$ qvarter hög. Kring desse äro, på 6—7 till 8 alnars afstånd och lika långt från hvarandre, uppreste sju, omkring en half åln höge, samt medelst inböjde stenrandningar förenade kretsstenar. Dylika randningar utgå äfven, liksom i tjugor, från midtstenarne till dem, hvilka utgöra kretsen. Stensättningen, hvilken torde utmärka en gammal *Tillbedningsplats*, är omgifven af bautastenar, grafkretsar, randkretsar, grafkullar och treuddar.

På föga afstånd härifrån vid en otydlig stensättning (tilläfventyrs en Skepsättning) förekommer en ättehöj af sexton stegs slutningshöjd och nära 100 stegs omkrets vid jordytan. Högen äger fotkedja och är ofvanpå platt. Här likasom vid Fielstad *lekes* årligen *Valborgmässonatt*, eller *Valborgmässberg*. Det säges, att då en natt för få år sedan, bygdens ungdom dansat kring den på högen flammande elden, ett spöke visat sig, samt bortjagat de församlade*). Härifrån utgår mot norden efter höjdens östra kant en sträcka af grafhögar, utaf hvilka någre äro försedde med bautastenar. Mellan högarna förekomma större treuddar, kretsar och mindre rör. Serskildt förtjenar nämnas en stensätt-

*) Enahanda berättelse höres i flere Landsorter, och uppgifves på olika ställen att spöket autagit gestalt af en Lapp, Finne eller Dalkulla. Linné förmäler det "Landtmanen har för sed alt ifrån Hedenhös, at natten före Vallborgmässodagen uptända eldar på marken, at deromkring dansa och fägna sig åt den tilkommande sommaren", samt tillägger att dessa "reliqvier af de gamlas Floralia endast äro qvarhållne i Upland och de nästgränsande Socknar; men näppeligen i andra Svenska Provincier." Seden, att vid den tid då vintern aflöses af våren, tända eldar, har likväl bibehållit sig öfver hela nordn, ehuru natten för festen icke allestädes varit densamma. Finn Magnusen håller före att den, efter Finsk-Celtisk årsberäkning, först i nyare tider blifvit öfverflyttad till natten före den första Maj. I några trakter af Norrige (t. ex. på Söndmör) tändes, Midsommar-aftonen, på berg och fjellar, en eld eller fyr, kallad *Brising*. — I allmänhet tändas Valborgmässeldar sällan på ättehögar.

ning i fördjupningen mellan den förstnämnde ätthögen och den, närmast densamma belägne. Den består af en sten i "altarform," omgiven af en, numera rubbad stensättning. Räckan slutar med någre små grafkullar och rör samt tvenne runstenar, dem allmogen kallar *Runingar*; och förekomma dessutom spridda grafminnen intill Åsa by.

På ifrågavarande landthöjd söder om Åsa är att se ett minnesmärke, som har utseende af en jettelik Skeps-sättning, samt är öfver hela ön och angränsande trakter af fasta landet känt under namn af *Åsa Domaresäte*. — Längst i öster förekommer en, inåt flat sten af $3\frac{1}{8}$ alnars höjd och $6\frac{1}{2}$ kvarters bredd, *Domstenen* kallad, från hvilken utgå mot vester, tvenne något utböjde rader af resta stenar. Stenarnes afstånd från hvarandra utgör 2, 3, 4 till 5 alnar. Den norra raden innehåller sju, samt den södra åtta stenar af olika höjd, nemligen från två till $2\frac{3}{4}$ alnar, alla med inåt vände, bredare eller smalare flatsidor. Stensättningen, hvilken sålunda i öster bildar en spets samt i vester slutar med tvenne, på nio alnars afstånd från hvarandra reste radstenar, äger 44 alnars längd. Bredden öfver midten utgör $11\frac{1}{2}$ alnar. Domstenen är med de närmast stående radstenarne förenad medelst randningar, och af lemningar efter sådana finnes att randningen fortgått kring hela kretsen. Inuti densamma, på afstånd från Domstenen af omkring 25 alnar samt sju alnar från södra och fyra alnar från norra stenraden, förekommer en jordfast, spetsig sten, skifva, eller flisa af 7 kvarters höjd, tre alnars bredd vid jordytan, samt omkring fem tums tjocklek, med tvenne, mot öster och vester vände, trehörniga sidor. Marken är på östra sidan om denna sten ojemn. Tvenne fördjupningar urskiljas tydligen. Dessutom förekomma inom kretsen trenne, nästan klotbildade stenar, en i närheten af fördjupningarna samt de öfrige på skiljda ställen närmare radstenarne, äfvensom en lemning efter tvenne, från randningen mellan två af den norra radens stenar, *ingående*, likriktade stenrandningar af nära en alns längd. Utomkring kretsen, på föga afstånd från densamma, finnas någre ätthögar och fördjupningar samt en runsten, på 1600-talet Slungersten kallad.

Sådant är minnesmärkets nuvarande utseende. Det första, som faller i ögonen är kretsens ofullständighet. Af de mellan flere af radstenarne förekommande fördjupningar, äfvensom af luckor i randningarna, kan nemligen slutas att kretsen, hvilken nu äger sexton radstenar, af hvilka dock en återstår endast till en del, ursprungligen innehållit tjugufyra sådane *). Vidare förmärkes, att inuti kretsen, vid flisan, någon stensättning eller måhända jordupphöjning förefunnits, ej mindre än äfven att flerstädes i kretsen, stenresningar, stensättningar och stendläggningar tillvarit, de der med tiden gått förlorade.

Öfver fornlemningen finnas från 1600-talet tvenne grundritningar; båda utgifne. Den ena af år 1667 utaf Z. E. Lundius Past. Ytters. utvisar en af 13 stenar bestående, aflång krets. Den andra, upprättad 1684 af Peringsköld, upptager i en temmeligen trogen bild, kretsstenarnes nuvarande antal jemte de

*) I Villättinge Härad förekommer ett Domaresäte, som bestått af 12 stenar, men af hvilka sju äro omkullfallne. Sågen rörande desse sistnämnde, är att då en gång någre vrånge domare härstädes afsagt en orättvis dom, hafva de blifvit i dem förvandlade.

kringliggande ättehögarne och "stoor graffarne." Inom kretsen förekomma på samma teckning, flisan och de tre klotstenarna, af hvilka åtminstone två synas ligga tätt invid inre sidorna af tvenne utaf radstenarne. Lundii beskrifning öfver det aftecknade fornminnet är af följande lydelse: "I Åsa Ytter Sellö Sooken finns många ättebackar, hvarest och dhesse 13 st. stenar å een hög kulle äro upreste synas, dock uthan Rijtning och Ruunor, den störsa 3 alnar; dhe öfrige 1½ alnar öfvr Jordh." — "V. D. Minist. Johannes Rivelius" har år 1687 i "Yttersehla Sochnestuga, efter berättelse annoterat: Vijdh Åsa, 12 upreste steenar, men ingen skriff uppå, ibidem en medh ruunskriff uppå, samt vijdh stora vägen." Öfver Peringskölds teckning finnes blott namnet *Åsabacke*, jemte uppgift att fornlemningen är 40 steg lång och 11 steg bred *).

Domkretsen lærer således redan 1684 varit bruten. Flere af de qvarstående stenarne äro synbarligen stympade och någre af de felande återfinnas, dels hela, dels sönderslagne, under en närstående väderqvarn samt i grundvalarne till uthusen i Åsa by, der de förmodeligen ansetts bättre göra gagn för sig. Kretsens ännu ömtåligare innanrede har troligen ännu tidigare varit föremål för våldsverkan. Vi förmode att inom densamma, jemte hvar och en af radstenarne, funnits en klotsten, samt att vid flisan, en stensättning för verkstället af den vid Domstenen afkunnade domen tillvarit**), äfvensom att den, på föga afstånd från sistnämnde sten förekommande, ingående randningen, sträckt sig öfver kretsen från den norra till den södra rad-randningen, och sålunda skiljt Domarens eller den Främstes plats från de öfriges. De kring kretsen befintlige, icke sammanhängande, men i sträckning med densamma varande fördjupningarne ("grafvarne") torde hafva utmärkt den gräns, inom hvilken Allmänheten icke fick träda, så vida de icke (hvilket dock svårigen kan antagas) tillkommit vid uppkastandet af de närbelägne ättehögarne.

I Sverige förekommer, utom Tingshögarne, ett icke ringa antal, ofta på föga afstånd från hvarandra belägne stensättningar, dem man ansett utmärka gamla Tingsplatser. — Vi hålla före, att ett stort antal af dem icke kan för sådana anses, och hänföra hit alla, hvilka i större eller mindre mohn afvika från *ring-* eller *krets-*skapnaden. Bevisen att desse, om icke uteslutande, dock ursprungligen och allmännast tillhört Tingsplatser, vare sig på högar eller på jemna marken, äro mångfaldige. De i Landskapslagarne förekommande talesät-

*) I Kongl. Landtm. Contoiret förvaras en Charta öfver Selaön, upprättad i slutet af 1600-talet. Den är högst ofullständig. En öfver Åsa *by-ågor*, åren 1639 och 1640 upprättad Charta, lider af samma fel.

**) C. Lithmans beskrifning af år 1669, om en Domareplats i Vaksala Socken af Upland torde förtjena anföras. "I samma Ransakuing," säger han, "befans att till antiqviteter skulle föras *Tingzberget* (som man troor skall hafva varit bruukligt in Ethnicismo) der alla Judicia äro håldne och Sententierne pronnucerade sub dio. Der äro satte Tree stora Steenar, som ännu finnas, der Judices utan tvifvel hafva vydh dem suttit, och kan skee så många Judices, som stoor steenar äro. Men doch ibland dem är een stoor steen större än dee andra; och præsumeras att Præses har der sitt sätthe hafft. Många meena, att sedan som Sententia var pronnuciata är der på samma platz institien uthan något opskoff och dröyzmål skedder."

ten "til things och rings," "å thing och ring" m. fl. hafva härf på afseende, och samma föreställning är, såsom rätteligen blifvit anmärkt, ännu bibehållen i en af våra folklekar, *Domaredansen* *). — Eljest lemna Sagorna flerfaldiga upplysningar i ämnet. Sjelfva Tingskretsen kallades på Island *Dóm-hring* [circulus vel gyrus, intra quem ipsum tribunal erat], i Sverige *Tingskringla* m. m., och utom densamma förekommo Þinghelgis [vallis circuli vitalis] samt Þörbaugs gardi [extrema area circuli vitalis] **). Om ett Ting eller allmän sammankomst i Upsala uti K. Olof den Heliges tid har man följande efterrättelse: "Hinn fyrsta dag er Þing var sett, satt Olafur Kongur a stoli, oc hyrþ hanns um hverfis. Enn annan veg a þingino sato þeir a einom stole Rognvaldur Jarl oc Þorgnyr, oc sat þar fyrir þeim hyrþ Jarls oc huskarla sveit Þorgnys, enn bak stolinom stoþ hönda mugurinn, *allt um hverfis i hring*: sumir foru a hæfir oc hauga at heyra þaþann til."

Selaboen säger att stensättningen vid Åsa varit ett Domaresäte, och flere tillägga till styrko för uppgiften, att någre vid densamma förekommande stenar äro öfvergjutne med blod, hvilket hvarken för sol eller regn skall förgå ***). I öfrigt menas att understundom härstädes, *syn förvändes*, så att man plötsligen tycker sig vara på en främmande ort, och att hvad på stället förloras, alldrig skall kunna återfås. — I Härad Socken, Åker Härad, icke långt härf från, höres följande sägen: "I skogen mellan Kumla by (i Härad Socken) och sjön (Mälaren) finnes en *Jettekyrka* †). — Då en gång en gumma uppehöll sig härstädes, förflyttades hon oförmodadt i en *Vild-trädgård*, hvarest hon fick se en *fru*, både ung och grann, hvilken, pekande på kyrkan, som äfven här varit

*) Vi begagne tillfältet att fästa uppmärksamheten på det *sant sköna* i melodien till denna dans.

**) Viga-Glums Saga och flerstädes. Om ett Ting å *Tingshög* (i Þingbrecku) kan läsas Egils Saga Cap. 80. Breck betyder i svenskan en sluttning mot ett vattudrag, och torde vara beslägtadt med Isl. ordet Bring, hvilket Björn Haldorsen öfversätter med Colliculus, en liden höj.

***) Stenarne äro beväxte med en blodröd alg (Byssus).

†) I Hammarby Socken af angränsande Öster Rekarne Härad finnes på en höjsträckning en hop af stenar och öfver densamma en större häll. Fornminnet bildar en grotta och kallas *Ormkyrkan*.

På Selaöu förekommer en mängd sägner, af hvilka tvenne, upptecknade i slutet af 1600-talet och intagne i de härofvän återopade handskrifter, må anföras. De lyda, som följer:

I Bärgez Giärde och Ytter Sellö Socken finnes "en steen med artig Rytning, hvilken är sunderfallen i 2 stycker, så att man Rijtningen ej kan grippa; men inge runor är ther på honom.

"Straxt bredövyd thenne Steen synes å radh Åttskillige Många högder och kullar med diupa daalar emillan. Thet berättas aff dess Naboer, att när någon Serla kommer drucken rijdandes förbij denna Steen och högder, och råkar skriika, så bliff han frestit och slagen; så att många der effter haffva mått taga till säng."

"J Fjälsta västra giärde (är) en bred ren som och kallas Fjälsta bredren (bred-ren?), derom är sägn att en gullvagn skall stå nedre och itt gullsvärdh, och att en hustru der i byn skall föda 2 barn, när dhe gå vall skola de finna svärdet och vagnen igen, och så skall det bli flere uppenbarat." Denna sägen är ännu i friskt minne.

synlig, yttrat: ”*detta är bullen; på Åsa backe, der är kullen.*” — Man tillägger att för icke länge sedan, vid Jettekyrkan, samma syn åter varit sedd och samma tal hörts.

Selaön samt kringliggande öar och trakter äro bland de få, hvilkas rygbarhet, åtminstone såsom forntida stridsplatser och Konunga-tillhåll, vitsordas af Sturleson *). Granmar, den siste Fylkeskonungen, vistades stundom på sina gårdar (buum sinom) härstädes. Ynglinga-Sagan förmåler att K. Ingiald och Granmar satte *ett möte* sig emellan, och kommo tillsammans (*laugþo stefno með ser oc hittuz*). Mötesplatsen kan hafva varit vid Åsa. En sägen omtalar, att en *Glanmar* hvilken skall varit boende på Klahammar å Selaön, varit den siste, som hållit Ting vid Åsa; och är denne troligen ingen annan än Granmar.

*) I noten till sidan 519 uti S. R. Häfder läses, att Ränningeborg, ”bredvid byn Ränninge” på Fogdön i Mälaren, utgöres af en ”ovanligt stor dubbel ringmur, eller krets af stora sammanhopade stenar.” Vi äro i tillfälle att upplysa, ej mindre att ringmuren är en bland de vanligare, än äfven att byn heter Rällinge.
